

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 915637/4

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יוסף גולדברג – אב"ד, הרב דוד בירדוגו, הרב מרדכי רלב"ג

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אדוה לב ועו"ד פסח קניר)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ד"ר יאיר שיכר)

הנידון: כתובה ב'מאיס עלי' וב'מורדים זה על זה'

פסק דין

בפני בית הדין עומדת בקשת בא כוח האישה לדיון חוזר בעניין זכאות האישה לכתובה. הצדדים גרושים, נושא הרכוש נידון בבית המשפט בתביעת הבעל לאיזון משאבים.

בדיון שהתקיים בבית הדין בתאריך ב' בסיוון תשע"ו (8.6.16) טען בא כוח האישה:

"אם באיזון המשאבים האישה הייתה מקבלת מחלקו של האיש, לא הייתה זכאית לכתובה אם קיבלה יותר מסכום הכתובה מחלקו של האיש. כאן האיש בלבד קיבל מהזכויות של האישה, לאיש יש זכויות מאוד קטנות ממקום עבודתו" (פרוטוקול הדיון שורות 17–19).

כמו כן הצהיר שם בא כוח האישה שמסכים שבית הדין יפסוק על פי החומר שבתיק,

(שם, 26).

בא כוח הבעל לא הכחיש בדיון הנ"ל את העובדות שהציג בא כוח האישה שאכן האיש בלבד קיבל מהזכויות של האישה באיזון המשאבים, אלא שטען שהתביעה לתשלום כתובה כבר הוגשה בעבר ואף ניתן פסק דין בנידון שאין לחייב את הבעל בכתובה, ומאחר שלא הוגש ערעור על החלטה זו, יש להחליט על דחיית התביעה על הסף (שם, 31 – 36).

מאידך גיסא טען בא כוח האישה שעל אף החלטת בית הדין הראשונה ששללה את זכותה של האישה לכתובה, ניתנה החלטה נוספת לאתר מכך ובה נאמר שהנסיבות השתנו. ועל כן, לדבריו יש לדון בשנית בזכותה של האישה לכתובתה לאור השינויים שחלו לאתר ההחלטה הראשונה.

יש לציין שתביעה זו של האישה קשורה בטבורה לדיונים ולהחלטות שהתקיימו ושניתנו בפני בית דין קמא בהרכבו הקודם, אך לאור הסכמת הצדדים שיינתן פסק דין בהרכב הנוכחי על סמך החומר שבתיק, בית הדין נעתר למבוקש ופסק הדין יינתן על סמך הדיונים וההחלטות וכל החומר שהוכנס לתיק בעבר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רקע

לראשונה הוגשה תביעת גירושין על ידי האישה בתאריך כ"א במרחשוון תשע"ג (6.11.12). בדיון הראשון שהתקיים בבית הדין בתאריך כ"ד בטבת תשע"ג (6.1.13) העלתה האישה טענות שונות נגד הבעל, אך הבעל הצהיר שאינו מוכן להתגרש ממנה (פרוטוקול הדיון שורה 19).

בדיון הנוסף שהתקיים בתאריך כ"ג באדר תשע"ג (5.3.13) נחקר הבעל על ידי בא כוח האישה. הבעל הצהיר בסופו של הדיון שתביעת הגירושין התקבלה אצלו כרעם ביום בהיר והוא ביקש בדחיפות פגישה עם אשתו ועורך הדין שלה כדי לדון בשלום בית (שורות 221, 222 לפרוטוקול).

בסופו של הדיון הצהיר בא כוח האישה "אין לנו הוכחות, אין לי עדים" (שם, 225).

בתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13) כתב בית הדין בהחלטתו כי מאחר שלא מצאנו הכרעה בשל מי הקרע:

"לפיכך נראה שאין מקום לכפות על הבעל ליתן גט פיטורין לאשתו – דבר שלא הוכחה צדקתו, וכמובן שאין לחייבו בכתובת אשתו, מאחר והיא מעוניינת להתגרש בעילות שלא הוכחו כי לא הוכח דבר וחצי דבר."

לאחר מכן בתאריך כ"א באב תשע"ג (28.7.13) פתח אף הבעל תיק לתביעת גירושין. בדיון שהתקיים בתאריך ט"ו בכסלו תשע"ד (18.11.13) הצהיר בא כוח הבעל שהבעל מעוניין להתגרש (שורה 8 לפרוטוקול). עובדה זו של פתיחת תביעת גירושין על ידי הבעל בתאריך כ"א באב תשע"ג (28.7.13) לא הייתה בפני בית הדין בטרם מתן ההחלטה הנ"ל בתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13), שהרי אם בית הדין היה מודע לכך בטרם ההחלטה, ללא ספק היה בית הדין מכריע כבר אז על חיוב הבעל בגט.

לאחר הדיון הנ"ל, בתאריך י"ט בשבט תשע"ד (20.1.14) כתב בית הדין בהחלטתו כי לאור הצהרת הבעל בדיון האחרון:

"הבעל חייב לגרש את אשתו, הבעל אינו חי עם האישה כבר יותר משנתיים וחצי ואינו מבקש לשקם את ביתו [...] ולכן לפי רבנו ירוחם בספר מישורים (נתיב כג) [...] יש לחייב בגט את שני הצדדים שאינם חפצים זה בזו, מובהר בזה כי אין תמונת המצב כיום כפי שנראתה לפני שנה בדיון הקודם."

בא כוח האישה הצביע על המשפט האחרון שבפסק הדין הנ"ל מיום י"ט בשבט תשע"ד (20.1.14) שבו נאמר: "כי אין תמונת המצב כיום כפי שנראתה לפני שנה בדיון הקודם", ועל כן לדבריו, אף שבעבר ניתנה החלטה (בתאריך ז' בכסלו תשע"ד – 10.11.13, כנ"ל) – שאין לחייב את הבעל בכתובת אשתו, לאור המצב החדש המוזכר בהחלטה השנייה הנ"ל יש מקום לדון מחדש בתביעת האישה לכתובה. מאידך גיסא, לדעת בא כוח הבעל, מאחר שניתנה החלטה חלוטה בעניין הכתובה (ההחלטה הנ"ל מיום ז' בכסלו תשע"ד – 10.11.13) ולא הוגש עליה ערעור, אין מקום לדון ולפתוח מחדש את נושא הכתובה.

ברצונו של בית הדין להתייחס בתחילה לשלב הראשון שהתנהל בבית הדין בתביעת האישה לגירושין כשהבעל הצהיר על רצונו בשלום בית, וכן להחלטת בית הדין הראשונה מתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובכן, מתוך החלטת בית הדין הראשונה מתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13) עולה בבירור שתביעת האישה לגירושין לא הוכחה בבית הדין ונדחתה על ידו, ומשום כך החליט בית הדין שאין לחייב את הבעל בכתובה.

מובהר בזה שחייב כתובה קיים כשהבעל תובע גירושין ללא עילה המחייבת את האישה בגט, אם בסופו של דיון הסכימה האישה להתגרש, היא זכאית למלוא הכתובה לאחר הגירושין. כמו כן במקרה שבית הדין מחייב את הבעל בגט עקב פעולות שליליות שעשה נגד האישה וכדומה – אף במקרה זה האישה זכאית לכתובה.

אך במקרה שהאישה תבעה גירושין, תביעתה נדחתה, ואין כל עילה לחייב את הבעל בגט וזכותו של הבעל לתבוע מאשתו לחזור לשלום בית – במקרה מעין זה אין האישה זכאית לכתובה.

לאחר הדיון השני שהתקיים בעקבות תביעת הבעל לגירושין והצהרתו שאף הוא מעוניין בגט, ולאחר שעל סמך הצהרתו זו חייב בית הדין את הבעל במתן גט על פי דברי רבנו ירוחם, כמפורט בהחלטה הנ"ל, יש מקום לדעת בית הדין לדון בשנית בתביעת האישה לכתובה וכפי שיובהר להלן.

בית הדין בהחלטתו השנייה מתאריך י"ט בשבט תשע"ד (20.1.14) החליט לחייב את הבעל במתן גט על פי דברי רבנו ירוחם (בספר מישרים נתיב כג חלק ח) שכתב שם שבמקרה מעין זה, לאחר שנה, ניתן אף לכוף את הבעל לגט.

והנה, בית הדין בהחלטתו זו התייחס אך ורק לחיוב הבעל בגט על פי דברי רבנו ירוחם אך לא התייחס בדבריו להמשך דברי רבנו ירוחם שם לגבי הכתובה, וזו לשון רבנו ירוחם (שם):

"וכתב מורי הר' אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא וכו', לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכו', דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה."

שני ביאורים נאמרו בדברי רבנו ירוחם הנ"ל: האחד מובא בפד"ר (כרך ח עמוד 324) ומבואר שם שבכל מקום שמחייבים בעל לגרש את אשתו, וקל וחומר כשכופין אותו לכך, פטור הבעל מתשלום תוספת כתובה משום שתוספת זו כתב הבעל מיזמתו ומעולם לא היה בכוונתו להתחייב התחייבות זו כשכופין אותו או כשמחייבים אותו לגרש את אשתו. ולפי זה, מאחר שרבנו ירוחם עוסק במקרה שהבעל מסרב לגרש את אשתו אף על פי שאינו מעוניין בה ובית הדין נאלץ לכופו לגרשה – על כן, פטור הבעל מתשלום תוספת כתובה.

ביאור שני בדברי רבנו ירוחם כתב הגר"ח אלגאזי (בספר נתיבות משפט בביאורו על דברי רבנו ירוחם שם): שהסיבה שהאישה אינה זכאית לתוספת כתובה היא משום שהאישה היא שתובעת גירושין בתחילה, ולדבריו, לא בכדי הקדים רבנו ירוחם את דברי האישה שאמרה "יתן לי גט" לתשובתו של הבעל "אנא נמי לא בעינא לך", וזאת משום שהאישה היא זו שתבעה גירושין והבעל השיב לתביעתה שאף הוא אינו מעוניין בה.

בנידון דידן, לאחר שבית הדין בהחלטתו הראשונה דחה את תביעת האישה לחייב את הבעל בגט, ברור הדבר שהאישה לא הוכיחה בבית הדין שתביעתה לגירושין נובעת ממחדליו של הבעל, ובמקרה מעין זה כשאף הבעל תובע גירושין, כתב רבינו ירוחם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהאישה הפסידה את תוספת כתובתה משום "דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה" (ועיין בספר שורת הדין כרך טז עמודים קנח-קס ובפד"ר כרך ח עמוד 324 בהסבר דין זה של הפסד תוספת כתובה לשיטת רבנו ירוחם).

אכן את עיקר הכתובה לא הפסידה האישה וכמו שכתב רבנו ירוחם שם, שאין לראות אותה כמורדת במקרה שאף הבעל אינו רוצה בה.

דברי רבנו ירוחם הנ"ל שהאישה אינה מפסידה את עיקר הכתובה כשנייהם מורדים זה על זה, יסודם בגמרא (כתובות סג ע"א) וכן נפסק בשולחן ערוך וברמ"א (אבן העזר סימן עז סעיף ב) שמורדת האומרת "בעינא ליה ומצערנא ליה" וכן מורדת הטוענת "מאיס עליי" אך תובעת את כתובתה, יש צורך בהתראות ובהכרזות כדי להפסידה את כתובתה. מטרת ההתראות וההכרזות היא לאלץ את האישה לחזור לבעלה.

התראות והכרזות אלו שייכות אך ורק במקרה שבעלה רוצה בשלום בית ואז מתרים בה שתחזור לבעלה ואם לא תעשה כן – תפסיד את כתובתה. אך במקרה שאין לה אפשרות לחזור לבעלה, כגון שאף בעלה מעוניין בגירושין, אין אפשרות להתרות ולהכריז עליה, וכשאינן התראה והכרזה – אינה מפסידה את עיקר כתובתה. זה יסוד הדין של רבנו ירוחם השייך אף בנידון דידן, שבטרם מתן פסק הדין הראשון שניתן בתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13) שניהם תבעו גירושין והיו בגדר מורדים זה על זה.

יש להוסיף בזה שאף בפסק הדין הראשון הנ"ל לא הוזכר כלל נוסח של התראה או הכרזה לאישה, כלומר שאף אם נניח שכיום פסקי דין של בתי הדין נחשבים כתחליף להכרזות בבתי כנסיות (כמובא בגמרא שם ע"ב), אולם אף בכהאי גוונא יש צורך להתרות במפורש ולהכריז עליה שתפסיד את כתובתה, דבר שלא נכתב בפסק הדין (וכך כתב להדיא הגר"א גולדשמידט זצ"ל בפד"ר כרך ו עמוד 339).

לאור כל האמור לעיל, בנידון דידן, האישה זכאית לעיקר כתובה אך הפסידה את תוספת הכתובה. כדי לקבוע את סכום עיקר הכתובה שהאישה זכאית לו, יש להקדים ולומר שבכתובה של הצדדים מוזכרת בתחילה התחייבותו של הבעל בסך מאה זקוקים כסף, אך לאחר מכן כתוב שם שסך עיקר הכתובה והתוספת הוא סכום של מאה ושמונים אלף ש"ח.

יש להבהיר בתחילת דברינו שסכום כתובה מורכב משני חלקים: האחד, מאתיים זוז על פי תקנת חז"ל כמבואר במשנה (במסכת כתובות דף י ע"ב), והחלק השני הוא תוספת שהבעל הוסיף לה מיזמתו הן במטבעות ישנות של זקוקים הן במטבעות השכיחות בימינו כגון שקלים או דולרים.

נוסחאות רבות של כתובות היו במשך הדורות, אך בכל הנוסחאות שהיו בעבר וכן הנמצאים אתנו כיום, בין שהוזכרו בהם אותם מאתיים זוז ולאחר מכן נכתבו התוספות השונות, בין שהושמטו אותם מאתיים זוז ונכתבו רק זקוקים או שקלים וכדומה, בכל מקרה, סכומים אלו כוללים את אותם מאתיים זוז שהבעל חייב בהם מתקנת חז"ל. אלא שההבדל בין הכתובות הוא שאם נכתבו בתחילה אותם מאתיים זוז ולאחריהם התוספות השונות, הרי שמעבר לאותם מאתיים זוז הכול נכלל בגדר תוספת, ובכתובות שלא נכתבו בהן אותם מאתיים זוז אלא נכתבו רק זקוקים ושקלים וכדומה, מתוך אותם סכומים שנכתבו בכתובה במטבעות האחרות הנ"ל, חייב הבעל בתשלום מאתיים זוז, וכל השאר נחשב כתוספת (עיין בנחלת שבעה סימן מט ס"ק ב).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנידון דידן, מאחר שהאישה הפסידה את התוספת, הרי שבכל מקרה ובכל נוסח שהוא, הבעל חייב לאשתו אך ורק סך של מאתיים זוז, ועל כן אין לנו צורך להיכנס לדיון הארוך בדברי הפוסקים על ערכם של זקוקים בימינו. מאידך גיסא, חלה עלינו החובה לקבוע את סכום מאתיים זוז כיום.

ובכן, ידועה מחלוקת השולחן ערוך והרמ"א (באבן העזר סימן סו סעיף ו) מהו השיעור של מאתיים זוז. השיעור לשיטת השולחן ערוך הוא סך השווה למאה ועשרים גרם כסף, וזה שלשיטת הרמ"א – ערכו תשע מאות גרם כסף (כך הסיקו האחרונים בדעת השולחן ערוך והרמ"א).

ברור לכול שסכומים אלו בתקופתנו, בערך של שקלים, הם נמוכים מאוד. ולכאורה צריך עיון רב בזה: הרי תקנת חז"ל בחיוב כתובה היא "כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" ובסכומים הנ"ל לכאורה לא מתקיימת תקנה זו.

והמעייין במקור דין זה ובדברי רבותינו האחרונים, יראה שיש מקום להבהיר את הגדרת עיקר כתובה בזמננו באופן אחר.

עיין במשנה (בפאה פרק ח משנה ח) דמי שיש לו מאתיים זוז לא ייטול לקט, שכחה ופאה, ועיין שם בפירוש הר"ש שביאר דין זה: "שיערו חכמים שזהו שיעור הוצאתו במזונות, ובמלבושים לשנה" כלומר: ומאחר שהתורה ציוותה לעזוב את הלקט, השכחה והפאה דווקא לעני, ומי שיש לו פרנסה לשנה, אינו נחשב לעני. ועיין בפירוש תפארת ישראל למשנה (שם) שכתב שמטעם זה נקבע שיעור כתובה מאתיים זוז כיוון שהוא שיעור מחיה לשנה והבעל מתחייב לאשתו מזון של שנה עד שתשקם את חייה מחדש.

במשך הדורות ירד הערך של מאתיים זוז וכבר בתקופת רבנו הרא"ש העיד הרא"ש (כתובות פרק ה סימן לד) כי: "אינה חוששת על מנה ומאתיים שלו [...] דבשביל מעט ממון של כתובה שהיא מפסדת, לא תניח מליתן עיניה [באחר]".

ועיין בשו"ת הריב"ש (סימן קנג) שכתב:

"הוקשה לך איך תקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אישה והם אמרו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והלא אפילו עני שבישראל כשיהיה לו קטטה עם אשתו, תהא קלה בעיניו להוציאה בדבר מועט כזה, תשובתך, אתה שיערת באנשי מיורקה שעשיריה היו להם בתים מלאים כל טוב [...] ואשר אין לו כל אלה [...] נקרא עני, אבל תשער בתושבי הארץ הזאת שאינם מספיקים ללחם צר ומים במשורה [...], וחכמים ז"ל תקנו כתובה לאישה לכולן בשווה שלא לבייש את מי שאין לו, ושיערו בעני."

ועיין בטור (יורה דעה סימן רנג) שכתב:

"יש אומרים שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם שהיה להם קופה ותמחוי והיו מחלקין בכל שנה [...], לפיכך שיערו שמי שיש לו מאתיים זוז לא ייטול, לפי שיכול לעבור בהם שנה, אבל האידינא שאין כל זה, יכול ליטול עד שיהא לו קרן כדי להתפרנס מן הרווח, [...] ואפשר כי בימיהם הייתה ההוצאה מעוטה [...] והכל לפי המקום והשעה."

והובאו דבריו בשולחן ערוך (שם סעיף ב) שהוסיף "ודברים של טעם הם" (ומקור הדברים במרדכי בבא בתרא פרק א סימן תק בשם רבנו אפרים).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בספר דרך אמונה למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה יג ובביאור הלכה שם) שכתב שבכל דור ודור יש לשער מהי פרנסה לשנה כדי לקבוע מיהו עני לענייני נתינת מעשר עני.

ועיין בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן צב) שכתב להדיא דמאחר שכל כוונת חז"ל בתקנת מאתיים זוהו הוא משום שכך היה שיעור הפרנסה לשנה, על כן יש להניח כי זהו רצון חז"ל בכל דור שיהיה לאישה בכתובה סך פרנסה לשנה, וזהו גם שיעור הזקוקים ושאר מטבעות שהיו כותבין בכתובה בדורות קודמים שהיה בהם כדי הצורך לפרנסת שנה, ועיין שם (בסימן צג) שכתב שלדעתו הבעל חייב לתת לאשתו לעיקר כתובתה (בשנת תשכ"ז) סך שלושת אלפים דולר כפי שיעור המחיה שהיה שם באותה תקופה.

ועיין עוד בשו"ת ישיב משה (טורצקי עמוד קצב) שכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שגם בזמנינו יש לגבות מהבעל לכל הפחות פרנסת שנה אחת לאדם אחד.

ואמנם יש מן האחרונים שכתבו להחמיר שאין בידינו לשנות את סכום הכתובה, אך דבריהם התבססו על העובדה "שמנהג כל המדינות להוסיף" (כלשון המרדכי שהובאו דבריו בספר יד אהרן אבן העזר סימן ק ס"ק נב), וכך כתב מהרי"ק (בשורש קיד) שכל תקנת הכתובה היא בשביל התוספת ובלא התוספת אין צורך לתקנה שהרי "תנאי בית דין הוא", עיין שם, ולפי זה בנידון דידן שאין האישה זכאית לתוספת, יש מקום להכריע בזה כדברי האחרונים הנ"ל שיש לגבות מהבעל סכום פרנסה לשנה.

לאור כל האמור לעיל, במקרה המיוחד העומד בפנינו נראה לחייב את הבעל בסך שנים עשר אלף ש"ח סכום פרנסה לשנה.

לאור הנ"ל מחליט בית הדין:

הבעל [...] חייב לשלם לגרושתו [...] סך של שנים עשר אלף ש"ח.

הרב יוסף גולדברג – אב"ד

העובדות

בפתח הדברים יצוין כי בית הדין בהרכבו הנוכחי לא ראה ולא שמע את הצדדים, אלא כל הדיונים עד כה היו בפני הרכבים קודמים שכבר אינם, ובית הדין כעת התבקש על ידי באי כוח הצדדים לדון ולפסוק לפי החומר שבתיק. כתיבת פסק דין בלי לראות ולשמוע צדדים, עלולה לעתים אף לפגוע בעשיית הצדק כי כידוע 'תמונה אחת שווה אלף מילים'. מכל מקום אחר שהצדדים ובאי כוחם הסמיכו את בית הדין לפסוק רק על סמך החומר שבתיק – 'כל תנאי שבממון קיים', ועל כל פנים בזה נראה שמוטל על הדיין לדקדק ביתר שאת בכל החומר שבתיק כדי להוציא דין אמת לאמתו ככל האפשר.

הצדדים נישאו בשנת תשס"א (2001 למנינם). לבעל אלו נישואין ראשונים, לאישה נישואין שניים. מהראשונים התגרשה ללא ילדים. לצדדים שלושה ילדים משותפים ובהם – שתי בנות ראשונות – תאומות. בעת מתן פסק הדין לגירושין היו פרודים למעלה משנתיים וחצי, ביזמת האישה, כשבאחרונה תבע גם הבעל גירושין.

בתאריך כ"א במרחשוון תשע"ג (6.11.12) פתחה האישה בתביעת גירושין וכתובה. את תביעתה היא מנמקת בכך שהיקף עבודתו של הבעל נמוך, אין הוא מגיש חשבונות ללקוחות,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נוהג באלימות, מזלזל במשפחת האישה, אינו 'מחזיק מעמד' בעבודות, יש עיקולים למס הכנסה ונגרמות לה בושות, עיקולי דו"חות; הבעל אינו מוכן 'להתמסר' לטיפול, מזלזל באישה, מורד מאישות כמה שנים. נוכח האמור ביקשה לכפות גט על הבעל ולחייבו בכתובה.

בתאריך כ"ד בטבת תשע"ג (6.1.13) התקיים דיון שבו חזרה האישה על טענותיה שבכתב התביעה, ואמרה שכבר שלוש שנים אין יחסי אישות באשמת הבעל שאינו מתקרב אליה. הבעל השיב כי האישה סובלת מבעיות ובהן 'שקר'. הוא הציג מסמכים בכתב יד של האישה שנכתבו לבקשת היועץ לכתוב 'דברים טובים' שיש בבעל ו'רעים' שיש בה. כמו כן טוען ששנה וחצי אין יחסי אישות כשמשמעות דבריו היא שהדבר באשמת האישה.

עוד טען כי אין האישה מטפלת בילדים וכי התהפכו היוצרות ובעל כורחו נאלץ הוא להיות 'עקר בית' ואינו יכול לצאת ולפרנס בגללה. הבעל תבע משמורת על הילדים. האישה הגיבה כי חייתה ב'טרור', הבעל היה עוזב את המיטה בטענה שהיא חולה, ובא בחמש בבוקר ופותח חלון.

בדיון בתאריך כ"ג באדר תשע"ג (5.3.13) טענה האישה שהבעל הגיש נגדה בקשה לצו הגנה. הוא השיב שאכן עשה כן משום שהכתה את ילדיהם עד זוב דם, קיללה נמרצות, איימה בתלונת שווא במשטרה והתקינה תוכנת ריגול במחשב, אישר כי בדיון הקודם אמר שהוא בא ממשפחה שמקובל ונהוג בה שלא מתגרשים, וזאת לטובת הילדים, ואמר: "זה יעבור וננסה לתקן את זה", "לאחר שהשופטת הסדירה את העניינים יש שקט", "המילה אני נדחקה מפני המילה אנחנו".

בא כוח האישה הודה שאין הוכחות לטענותיה נגד הבעל. הבעל הכחיש את כל האשמות האישה וטען: "תביעת הגירושין נפלה עליי כרעם ביום בהיר, רציתי לדון על שלום בית" וביקש להביא עדים על אישיותו.

בתיק נמצאת בקשת הבעל לצו הגנה מהאישה ש'הרביצה' קשות לבנם של הצדדים כי לא הסכים לצחצח שיניים לפני השינה. בבקשה גם תיאר של איום בתלונת שווא, וכינויי גנאי לילדים והתקנת תכנת השתלטות מרחוק על מחשבו של הבעל.

בסיכומי האישה נאמר כי מעיון בפרוטוקול רואים כי בעצם הבעל רוצה בגירושין כי מצד אחד מבקש צד הגנה ומצד שני וכו'. הובאו שם עוד כמה הוכחות לטענתם ממהלך הדיון.

כשמונה חודשים לאחר שהאישה פתחה בתביעת הגירושין, וכשמונה ימים לפני שניתן פסק הדין של בית הדין הדוחה את תביעת האישה לגירושין, אחר שלא הוכיחה דבר וחצי דבר והפוטר את הבעל מכתובתה, פתח הבעל בתביעת גירושין משלו.

בסיכומי הבעל הנתבע ובכתב תביעתו לגירושין מתאריך כ"א באב תשע"ג (28.7.13) טען הבעל כי: "כמעט מיד עם נישואיהם חדלה האישה לקיים יחסי אישות" בטענה "כי היא מעדיפה גברים גבוהים ורחבים ממנו", והקניטה אותו שהילדים הם מהולנד [מנסיעותיה לחו"ל ולא ממנו]. לדבריו: "ניסיתי לעשות שלום בית. אני מטפל בילדים מיום לידתם, יש על זה עדים: שכנות, גננות [...] האישה מודה בכך בכתב ידה."

עוד כתב (שם) שנתן לה ענק פנינים, במלאות עשור לנישואין, עם פתק ובו תקווה להמשך טוב ושמחות וכו'. כאשר ביום הנישואין האחרון לא קנה לה דבר מחמת זלזולה בו כעסה, הבעל השמיע באוזניה ספק אם יש תועלת בנישואין וכו' ובשל כך, פתחה להפתעתו בתביעת לגירושין בבית הדין ולפירוק שיתוף בבית המשפט. בתגובה, פנה לאישה בבקשה להקפיד את ההליכים וללכת ליעוץ (הסיכום בעניין צורף כנספח ד' לסיכומים ובסופו נאמר: "[פלוני]: לא ניתן להסכים לכתב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הטענות, את לא נותנת לי לעמוד"); קבעו לתאריך ה' בכסלו תשע"ג (19.11.12) שעה 8:45 'פגישת הבנה' – "חצי שנה ניסיון שיקום [...] אם במהלך החצי שנה אחד מהצדדים יגיע למסקנה שאין סיכוי לשיקום, מניין המועדים יתחיל לרוץ מחדש" ואכן היא המשיכה בהליכים בזמן שהוא ניסה לשקם, הברייחה והטעתה ברכוש. הבעל ביקש לחייבה בגט ולהפסידה כתובתה.

בהחלטת בית הדין מתאריך ז' בכסלו תשע"ד (10.11.13) שניתנה לאחר הדיון בתביעת האישה (ושהוצאה, כאמור, כשמונה ימים לפני הדיון השני) נאמר: "לא מצאנו הכרעה בשל מי הקרע [...] האשמות הדדיות" – על אי־כיבוד הדדי; "לא טרח" הבעל "לפתוח תיק שלום בית או לבקש זאת בכנות"; הצדדים מודים שאין יחסי אישות שמונה עשר חודשים כשהאשמה שנויה במחלוקת; לפיכך אין לכפות גט ולא כתובה כש"לא הוכח דבר וחצי דבר", אך מאידך גיסא כיוון שהצדדים "מורדים זה על זה ונפרדים זמן רב" – "לכן יתגרשו [...] ויפה שעה אחת קודם לאחר שיגיעו להסכם הוגן".

ומכאן טוען בא כוח האישה שפסק הדין ניתן כשלא ידעו בית הדין שבינתיים הגיש גם הבעל תביעת גירושין.

בפרוטוקול הדיון בתביעת הבעל בבית הדין מתאריך ט"ו בכסלו תשע"ד (18.11.13) נאמר: "בית הדין: כתבנו פסק דין בעניין." (רוב ככל הדיון היה על ממונות וחלוקת רכוש).

בעמוד 7 לסיכומי הבעל מתאריך כ"ג בכסלו תשע"ד (26.11.13) על תביעתו שלו, הצביע הבעל על הודאת בא כוח האישה שאמר: "הבעל ביקש תביעות לפירוק שיתוף בזכויות של האישה, ואנחנו רק השלמנו את הבקשה גם לפירוק שיתוף בדירה".

בהחלטת בית הדין לאחר הדיון הנ"ל מתאריך י"ט בשבט תשע"ד (20.1.14) נאמר כי כבר ניתנה החלטה שהם "מורדים זה על זה" ו"יתגרשו בהסכם הוגן" ועוד ניתנה החלטה בתאריך כ"ח בטבת תשע"ד כי הסמכות לבית הדין.

בית הדין החליט שמכיוון שהצדדים כבר שנתיים וחצי בנפרד והבעל הודה שאינו עובד, לפיכך הבעל חייב בגט. עוד כתבו: הבעל רוצה לחיות על חשבון האישה "בטענות שווא ומדוחים" ולא פתח תיק שלום בית אלא צו הגנה; לפי הגר"ח פלאגי ורבנו ירוחם ב'שניהם מורדים זה על זה" – חייב בגט; אין "תמונת המצב" "כמו לפני שנה"; הבעל ביקש משמורת כדי להתחמק ממזונות; אם לא ייתן גט, יושתו סנקציות.

בתאריך כ"א באדר א' תשע"ד (24.2.14) התגרשו הצדדים.

בתאריך ט"ו בשבט תשע"ד (16.1.16) הוגשו סיכומי הבעל לעניין הסמכות במזונות ורכוש, ומהם עולה כי לטענתו האישה הסתירה רכוש כשתבעה פירוק שיתוף בבית המשפט.

לסיכומיו צירף הבעל כתבים של האישה שבהם היא מפרטת בעצם כתב ידה את מגרעותיה, ואת מעלותיו של הבעל, (כגון: "[פלונית] תוקפנית, מזלזלת פוגעת בזדון [...] [פלוני] מקבל יחס שכל אחד היה עוזב, משקיע המון זמן ומאמץ בכל הקשור לבית [...]") – זהו רק חלק קטן מהרשימה), והמאשרים את טענותיו כי האישה בשתלטנותה הפכה אותו ל'עקר בית' העושה, למורת רוחו, את כל מלאכות הבית מחיתול התינוקות ועד כביסות וכלים, בו בזמן שהיא 'מפתחת לה קריירה' על גבו ועל גב הילדים שאינם זוכים לקבל את מה שאימא אמורה להעניק להם. הבעל עצמו עורך דין בהשכלתו אך לא במקצועו.

כמו כן הגיש בסיכומיו לבית הדין דף מזכר שבו רשם את לבטיו באשר לדרך בה יוכל לפרוץ את 'מעגל השוטים' כלשונו שהוא נתון בו, ולצאת לעבוד כדי להחזיר את הבית

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לנורמליות כשהוא עובד בחוץ והאישה מטפלת בבית ככל בית נורמלי. גם כאן חזר הבעל על טענתו שיום אחד, כאשר כשל כוחו מלסבול את התנהגות האישה הצועקת ומבזה וכו', אמר לה שכך לא ייתכן להמשיך, והופתע שכעבור כמה ימים קיבל תביעת גירושין.

לאחר שהסתיימו הליכי הצדדים בבית המשפט בנושא איזון המשאבים, תבעה האישה את כתובתה בשנית לאור הנסיבות שהשתנו, היינו שהבעל תבע אף הוא גירושין. עד כאן העובדות.

דיון

מבוא

והנה בטרם נדון לגופן של עובדות והנגזר מהן לדינא, יש להזכיר הלכה ידועה דקיימא לן "בי דינא בתר בי דינא לא דייקי" (בבא בתרא קלח ע"ב).

בנידון דידן לכאורה החלטות בית הדין נראות תמוהות כי פלא הוא שלא נתנו דעתם בפסק דין קמא על 'הודאת בעל דין' של האישה בעצם כתב ידה על מגרעותיה לצד מעלות בעלה, שמסבירות היטב את בקשתו לצו הגנה ממנה ושניתן מהם להיווכח בשל מי הסער הזה, מה גם שביקש להביא עדים לאופיו וכו' וכן כתב נייר עמדה על שאיפותיו לצאת לעבודה וכו' וניכרים דברי אמת, ועוד שבפסק דין קמא של בית דין קמא יש לכאורה תרתי דסתרי: מחד גיסא קבעו שהם מורדים זה על זה, ומאידך פטרוהו מכתובה בזמן שנהוג בבית הדין לחייב מורדים זה על זה בעיקר כתובה.

גם בפסק דין השני לא התייחס בית הדין קמא לעניין הכתובה וככל הנראה סמך על החלטתו הקודמת לפיה הבעל פטור מהכתובה, או שעניין הכתובה לא עלה על דעת בית הדין בזמן כתיבת ההחלטה, ומכל מקום, דנו את הבעל ברותחין בפסק זה כשכתבו עליו שהוא מבקש לחיות על חשבון האישה וכו'.

וגם כאן יש לתמוה על התעלמות בית הדין קמא מ'הודאת בעל דין' בכתב ידה, התומכת בגרסת הבעל שביקש לקבל משמורת מחמת הזנחת האישה שהעדיפה קריירה על פני גידול הילדים, ולא כדי לחמוק ממזונות. והרי גם ביקש להביא לעדות שכנים וגנות וכו'. והסיבה שלא פתח תיק לשלום בית – ייתכן שהיא משום שכעורך דין המצוי בנושא, הבין שלא מתביעת שלום בית יצא שלום בית, ואולי ישיג מטרה הפוכה, אחר שבזמננו פתיחת תיק שלום בית הפכה במקרים רבים לטקטיקה אסטרטגית לשיפור עמדות, וכהעמדת ביצורים בשעת מלחמה, בעוד לצו הגנה הוא היה זקוק בדחיפות להבטחת שלום ילדיו מפני חמת האם שגם בה הודתה בעצם כתב ידה.

על כן יש ליישב את הדברים באופן שנוכל לקיים את הלכת 'בית דין בתר בית דין לא דייקי' בלי שהדברים יהיו תמוהים, שיש לומר שנראה לבית הדין קמא שאף אם אמנם היו שם קצת סימנים שגם הוא לא רצה שלום בית, אך מכיוון שאין הדברים חד־משמעיים, ויוכל לטעון שלא רצה לגרש בתחילה, הדריגן דהמוציא מחברו עליו הראיה, בפרט שיש אומדנות מוכיחות לאשמה בה.

ולעניין מוחזק מחמת אומדנה, ואומדנה לבטל התחייבות (ולעניינו – שניכרים דברי אמת ויש אומדנה שהיא גרמה) – עיין בשולחן ערוך אבן העזר (סימן נג סעיף א) ופתחי תשובה (שם סוף ס"ק ב), ובחושן משפט (סימן טו סעיף ד וסעיף ה), וכן לעניין הפקעת חוב על פי אומדנה, עיין בחושן משפט (סימן מא סעיף ב וסעיף ד בהגה) בעניין כרכום, ועניין הניח שטרו במקום שעלול להימחק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על כל פנים נקוט מיהא שיש להתחשב בכלל זה שבית דין בטר בי דינא לא דייקי, והרי בית דין קמא פטר אותו מכתובה, וגם בפסק הדין השני, לא ציין בית הדין שהוא חייב בכתובה.

גם יצוין בפתח הדברים כי האישה לא ערערה על החלטות בית הדין שהפכו חלוטות, וכל טענתה כעת היא מחמת שבית הדין לא ידע בזמן כתיבת החלטתו הראשונה שהבעל הספיק להגיש תביעת גירושין מטעמו, ודינם מעתה כמורדים זה על זה וחייב בעיקר כתובתה. על כך נדון בעזרת השם בהמשך. ואף שדי היה לכאורה במה שבית הדין קמא פסק כדי לפטרו מכתובתה, מכל מקום כדי שהצדק ייראה ולהפיס דעת בעלי הדין, אכתוב הנראה לעניות דעתי לגופם של דברים אם דין האישה כמורדת ואיזה סוג מורדת, ואם נחשבים כמורדים זה על זה שאז זכאית לעיקר כתובה.

השאלות לבירור

אם יש לאישה זו דיני מורדת, ואם תמצוי לומר שכן: אם היא מורדת ד'מאיס עלי' או ד'בעינא ליה ומצערנא ליה', ונפקא מינה אם הייתה צריכה ל'הכרזה' ו'המלכות'.

היסוד העובדתי לבירור זה

הנה ברור לבית הדין בנסיבות העניין שהאישה מאסה בבעל. לדברי הבעל, עוד בראשית הנישואין אמרה לו שאין היא נמשכת אליו אלא לסוג אחר של גברים תוך תיאור המראה הפיזי שלהם, ולא הכחישה האישה את דבריו. זאת, בנוסף לכל טענותיה על מחדליו לטענתה בכתב ובעל פה שלא הוכחו. לפי זה עסקינן לכאורה במורדת ד'מאיס עלי'.

בעל שלא דרש בפירוש להכריז על האישה כמורדת

אלא שיש לדון בנידון דידן שהבעל – בשלב הראשון – לא דרש להכריז על האישה כמורדת, אלא האישה היא זו שתבעה גירושין ללא הוכחת עילה, ואילו הבעל דרש ממנה לחזור לשלום בית והיא לא נענתה לו, וטענותיה שלא הוכחו היו, שבשל מחדליו הוא מאוס עליה עד כדי שתובעת להתגרש מחמת זה. וכבר דנו הפוסקים אם התובעת גירושין סתם נחשבת כמורדת דמאיס עלי – הובאו דבריהם באוצר הפוסקים (כרך כא סימן עז דפים סח–סט) ולא פלט הדבר ממחלוקת.

ועיין עוד בפד"ר (כרך יד עמוד 25) שבכהאי גוונא נחשב הבעל כמי שתובע להכריז עליה כמורדת כשדרש שלום בית וטען שאינה זכאית לכתובה. ולקמן הבאנו דברי הריב"ש שעצם תביעתה לגירושין משוויא לה מורדת.

כן גם בנידון דידן: בדיונים בתביעת האישה, טען הבעל לשלום בית והגיב לתביעתה שאיננה זכאית לכתובה. לפי זה, לחלק מהפוסקים הוי כתבע, ומספק הרי הוא מוחזק.

טוענת 'מאיס עלי' ותובעת כתובה

ועוד שבנידון דידן הרי תבעה כתובה, וכתב הבית יוסף (סימן עז) בשם הר"ן וזה לשונו:

"[...] ודעו עוד שהאומרת מאיס עלי שדנין אותה על פי המשפטים האלה, דווקא באומרת מאיס עלי ואיני רוצה בו ולא בכתובתו, אבל האומרת מאיס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עלי ורוצה אני להתגרש וליטול כתובה, חוששין שמא עיניה נתנה באחר, וחזר דינה לדין המורדת [דבעינא ליה ומצערנא ליה] וכן פירש רש"י [...]”

יעוין שם. והביא דבריו הרמ"א בהגהת השולחן ערוך (שם סעיף ג).

ואם כן הרי במורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה' צריכה התראות והכרזות, ולא נעשו כאן סדרי מורדת להפסידה כתובתה, ואם כן גם לולא תביעתו של הבעל, יש לדון לכאורה שלא הפסידה כתובתה.

הדעות שמפסידה כתובתה אף ללא התראה ואם אפשר לומר 'קים לי' כמותן

אולם גם בזה נחלקו האחרונים אם דעת הר"ן מוסכמת, דאמנם נראה שרוב האחרונים נקטו בפשיטות שהרא"ש בתשובה לא פליג על הר"ן, אך קצת פוסקים נקטו שהוא חולק.

וכן הוכיח במישור רבנו הגדול זיע"א בשו"ת יביע אומר (חלק ה סימן יג אות א), והביא דבריו באוצר הפוסקים (שם עמוד יא), דלא סבירא ליה להרא"ש כדברי הר"ן, אלא גם בתובעת כתובתה יש לה דין מורדת דמאיס עלי, וזה תורף דבריו שהרא"ש בתשובה (כלל מג סימן יד) כתב באישה שטענה: "מאיס עלי, איני רוצה לדור עמו, ואני רוצה שיגרשני וייתן לי כתובתי":

"תשובה: זאת האשה שטוענת מאוס עלי, אין כופין להיותה עמו, וגם אין כופין את הבעל לגרש כמו שפסק רבנו שמואל ור"מ [רשב"ם והרמב"ם], אלא כמו שפסק רבנו תם שאין כופין את הבעל לגרש."

עד כאן דברי הרא"ש. מוכח מדבריו דלא סבירא ליה כדעת הר"ן הנ"ל, ממה שהוצרך להסביר טעמו, כמה שכתב שאין כופין את הבעל, משום דלא קיימא לן כרשב"ם ורמב"ם אלא כדעת רבנו תם, ואם איתא דסבירא ליה כהר"ן, תיפוק ליה דבכהאי גוונא שתובעת כתובתה דינה כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה, ובכהאי גוונא עלמא אין כופין את הבעל לתת גט. וזהו כדעת הלחם רב (סימן נג) שכך כתב בדעת הרא"ש, ושכך דעת החקרי לב (אבן העזר סימן לה):

'שאפילו אם נאמר שדעת הרשב"א כדעת הר"ן בזה, מכל מקום דעת הרא"ש בתשובה (כלל מג סימן יד) שגם בתובעת כתובתה דינה כמאיס עלי, והוי ליה ספק דדבריהם ולהקל, שאין בזה חזקת ממון או איסור תורה שנאמר שספקו להחמיר, וכן נראה מסתמות כל הפוסקים דבטענת מאיס עלי לעולם אין צריך הכרזה."

עד כאן לשונו. וכתב על זה ביביע אומר:

"לפי זה נראה ודאי שהפסידה כתובתה מיד.

ואף על פי שמרן הבית יוסף הביא להלכה תשובת הר"ן שהאומרת 'מאיס עלי יגרשני וייתן לי כתובתי אין לה דין מורדת דמאיס עלי אלא דינה כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה (והצדדים הם ספרדים שקבלו עליהם הוראות מרן), מכל מקום מאחר שלא הובא דבר זה בשולחן ערוך – הבעל המוחזק בדמי כתובתה יכול לטעון קים לי נגד הנאמר בבית יוסף [...] שהואיל ויש מחלוקת באחרונים אם קבלנו הוראות מרן כמה שכתב בבית יוסף, או לא קבלנו אלא מה שפסק בשולחן ערוך בלבד, הבעל המוחזק יכול לטעון קים לי כמאן דאמר שלא קבלנו אלא רק מה שכתב בשולחן ערוך בלבד."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם נאמר שיוצאי אשכנז יכולים לטעון קים לי דלא כשולחן ערוך והרמ"א, יוכל הבעל לטעון קים לי דלא כהר"ן שהביא הרמ"א

ולנידון דידן הדברים קל וחומר, שכיוון שעסקינן בזוג אשכנזים – ייתכן לומר שלא קיבלו עליהם הוראות מרן השולחן ערוך וגם את הוראות הרמ"א לא קיבלו באופן מוחלט עד שלא יוכלו לטעון קים לי נגדן, שהרי מעשים בכל יום דנהוג עלמא מקהילות קודש היוצאים ביד רמ"א כדברי גדולי האחרונים שחלקו על הרמ"א, כגון המגן אברהם והש"ך ועוד. ולפי זה, כיוון שיש חולקים על הר"ן שפסק הרמ"א כוותיה, שפיר יוכל הבעל לטעון קים לי כהרא"ש.

ומכל מקום העיר ביביע אומר (שם אות ג) בשם הפוסקים:

"דאף שהרב לחם רב כתב שהרא"ש חולק על הר"ן, הנה אפילו אם נודה לדבריו, הרא"ש בדבר זה יחיד הוא לגבי רש"י והרשב"א והר"ן, שמחלקים בזה."

וכוונתו ז"ל שבכללי הפוסקים איתא שאין אומרים קים לי כדעה יחידאה, אלא צריך שיהיו לכל הפחות שני פוסקים בדעה אחת כדי שיתכן לטעון קים לי כוותיהו. ולקמן הצענו פירוש בדברי רבנו ירוחם באופן שנראה ממנו דסבירא ליה גם כן כהרא"ש רבו, ושוב יש לומר בזה גם כן קים לי.

למאן דאמר שטעמא שבתבעה כתובתה אין דינה כמאיס עלי משום שאיבדה אמתלא שלה, אם היא מאותן שדנים על פיה דינא דמתיבתא – דווקא בזה אינו נאמן

עוד ביביע אומר שם (באות ו) הביא סברת שו"ת דברי שמואל (ארדיטי, אבן העזר סימן ח) שכתב: "דהאי מילתא דבעינן שתאמר איני רוצה לא בו ולא בכתובתו – לאו גזרה וחוקה היא אלא טעמא רבה אית בה, דאמרינן אפשר שנתנה עיניה באחר [...]"

וכתב שהיא סייעתא לסברת עמיתו הדיין הגר"א גולדשמידט (בעל עזר משפט):

"שהואיל וב'מאיס עלי' לעניין דינא דמתיבתא יש צורך שתיתן אמתלא לדבריה – למה אינו מקובל עליה – וכמבואר בתשובת הרא"ש (כלל מג), לכן כשהיא תובעת כתובתה, הרי תביעה זו מערערת את נאמנותה לטענת מאיס עלי."

ומסיק:

"ועל פי זה מעתה יש לומר דהניחא לדעת הפוסקים דדייני בדינא דמתיבתא ומשום הכי מצרכי אמתלא לטענת מאיס עלי, אבל לדידן (הרמב"ם, והרשב"א בשו"ת המיוחסות סימן קלח) שאין צורך באמתלא, אפילו תובעת כתובתה יש לה דין 'מאיס עלי' ונאמנת בטענת 'מאיס עלי' [...] אם נראה לבית דין שהיא טועה וחושבת שמגיעים לה דמי כתובתה, נאמנת לומר שהוא מאוס עליה."

כאשר נראה לבית הדין שהוא מאוס עליה באמת, גם בטוענת "ייתן לי גט וכתובה" דינה כמורדת ד'מאיס עלי'

והנה סברה זו לא תכון בנידון דידן שהצדדים אשכנזים דדייני דינא דמתיבתא שהוזכר ברמ"א. ומכל מקום, מלבד שבזמננו כבר לא מציאותי כל כך לדון דינא דמתיבתא כי רווחת הדעה בבתי הדין שכיוון שנהוג לרשום דירה בטאבו כמתנה ושאר הנדוניה מגולמת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתוספת, ולא רושמים פירוט מה שהכניסה לו – שוב אין לכך כל כך דיני נדוניה אלא דיני מתנות, ואם דינא דמתיבתא אין אמתלא מניין, ונמצא שאין צריך אמתלא לכולי עלמא, ולכן אם טענה שרוצה כתובה עדיין דינה כמורדת דמאיס עלי.

זאת ועוד שבהמשך כתב עוד ביביע אומר (שם באות ז) שכדי שהרשב"א לא יסתור את עצמו ממה שכתב בתשובה שהובאה בבית יוסף (סימן עז, בדיבור המתחיל "ומה שרבינו מאיר היה דן כדינא דמתיבתא"): "שאינה נאמנת לומר מאיס עלי עד שנכיר מתוך דבריה שהוא מאוס בעיניה כמו שאמרה":

"צריך לומר כמו שכתב בשו"ת פרי צדיק (סימן ב) שאף שבאמת אינה צריכה שתאמר אמתלא למה הוא מאוס בעיניה, מכל מקום הדבר ניתן לשיקול דעת של בית הדין – שאם רואים שהיא מתעצמת בדינה ומגזמת בשנאתה דברים המורים ששנאתה אותו תקועה בלבה, אז אין צריך שום אמתלאה לכך, שכשם שיש דעות במאכל כך יש דעות בנשים. אבל אם ענייניה מורים להיפך לא תספיק אמירה בעלמא שהוא מאוס עליה [...] ועיין בחזון איש (סימן סט אות ד) שכתב גם כן שכל שיש רגלים לדבר וניכרים דבריה שהוא מאוס עליה, אף אם תובעת כתובתה לא הפסידה דין דמאיס עלי.

ולפי זה ככל שניתן להתרשם בנידון דידן מכתבי הטענות ומפרוטוקול הדיון, נראה שאכן ניכר הדבר שהוא מאוס עליה באמת, ולכן אף שתבעה כתובתה, לית לן בה. ואכתי דינה כמורדת דמאיס עלי להפסיד כתובתה מיד ללא משפטי המורדת.

לחובתה נאמנת גם באומרת 'יתן לי כתובתי'

עוד כתב ביביע אומר (שם):

"מכל מקום נראה שכל הדיון בפוסקים בטוענת 'מאיס עלי, יגרשני ויתן לי כתובתי' אם יש לה דין 'מאיס עלי', אינו אלא לעניין דברים שלזכותה, כגון בלאותיה הקיימים וכיוצא בזה, אבל לעניין דברים שהם לחובתה אין הכי נמי שנאמנת, שהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, וכמו שמצאנו כיוצא בזה בהר"ן (כתובות עב ע"א) גבי עוברת על דת [...] וכן כתב הריטב"א (שם) [...]"

שאם "מודה שהכשילתו" נאמנת לחובתה, דבממונות "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" ולא אמרינן בזה "אין אדם משים עצמו רשע" ושכן מתבאר בשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן ולא) במודה שהזיק לחברו תוך שעבר עברה, שמחייבים אותו ממון על פי הודאתו, כגון המודה שהדליק גדישו של חברו ביום הכיפורים או שגזל את חברו או שהלווה את חברו בריבית קצוצה ופרעו.

וסיים ביביע אומר (שם, סוף אות ז) דאף שיש חולקים – "בוודאי שקשה מאד להוציא ממון מן הבעל המוחזק, שיכול לטעון קים לי כדברי כל הפוסקים הנ"ל."

גם בפד"ר בכמה מקומות הובאה דעה זו להלכה שלחובתה נאמנת, עיין פד"ר (כרך יד עמוד 26) בשם החזון איש ועוד.

הטוענת 'מאיס עלי' מפסידה כתובתה מיד

ודן עוד ביביע אומר (שם, אות ה) שלדעת השולחן ערוך על פי הרמב"ם הטוענת 'מאיס עלי' מפסידה כתובתה מיד ולא משהינן לה שנים-עשר חודש להפסיד הכתובה. וכתב שכן דעת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעל המאור ותוספות רי"ד בכתובות (סג ע"ב) והריב"ש (סימן שסב), ואדוני מורי זקני הרב בספר תורות אמת (סימן עז) ודלא כמו שכתב בחזון איש שאינה מפסדת עד אחר שנים־עשר חודש דלא כדעת השולחן ערוך. וביאר:

"שהרי ידוע מה שכתב התומים (סימן כה בקיצור תקפו כהן אות קכד) שחס ושולם לומר קים לי נגד הכרעת מרן השולחן ערוך והרמ"א, כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, ורוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם הזהב מכוון להלכה אף בלי כוונת הכותב, רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם, וחפץ ה' בידם הצליח. וכך כתב הגדול ממינסק בשו"ת אור גדול (סימן כז), עיין שם."

ומכל מקום נראה שרוב פוסקי אשכנז לא סבירא להו כהתומים בזה, שהרי פעמים רבות שהמשנה ברורה ועוד פוסקים נקטו כרוב גדולי האחרונים שחלקו על הרמ"א בין להקל בין להחמיר. ואמנם מפי כבוד אב בית הדין הגר"י גולדברג שליט"א שמעתי שיש לחלק בין פסקי אורח חיים ויורה דעה, לבין דיני ממונות שבזה קיבלו דעת רמ"א שלא לטעון 'קים לי' נגדו שאם לא כן אין לדבר סוף ומטי בה משם התומים בקיצור תקפו כהן (הנ"ל), אך בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן קע פרק כה) כתב וזו לשונו: "ובכמה בעלי תשובות מפוסקים האחרונים מצינו טענת קים לי אף נגד הכרעת הרמ"א, ואינני מופנה לחפש אחריהם כעת." עכ"ל.

וכן בספר עין יצחק להראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א (חלק ג עמוד תקפז) כתב שהאשכנזים טוענים קים לי נגד מרן והרמ"א.

ואמנם במקור הדברים, שו"ת יביע אומר (חלק ז חלק חושן משפט סימן ב), לא הובא מקור לזה. ועל כל פנים דברי החזון איש גופא מוכיחים שדברי התומים אינם מוסכמים, ובשלמא לעדות הספרדים שקיבלו עליהן הוראות מרן השולחן ערוך, יתד היא שלא תמוט, אבל להיוצאים ביד רמ"א על כל פנים חזינן שאין הדבר מוחלט.

והנה בבית שמואל (סימן עז ס"ק יא) כתב וזה לשונו:

"עוד קשה על הרב רמ"א שהביא כאן דעת הפוסקים לענין תפיסת נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג ולא הביא דעת הרא"ש ורשב"ץ ורשב"א דמשהינן הגט שנים עשר ובתוך שנים עשר חודש צריך ליתן לה הכתובה, והמחבר פוסק בפשיטות אם רוצה לגרש אין צריך ליתן לה הכתובה בטוענת מאיס עלי."

לפי זה יוצא שגם לדעת הרמ"א ב'מאיס עלי' מפסידה כתובתה מיד. ולכאורה זה סותר למה שכתב הבית שמואל (שם ס"ק יג): לענין השהייה של שנים־עשר חודש חודש, דרוב הפוסקים סבירה להו תיכף אחר ארבע שבתות מפסידה מורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה את כתובתה אלא שמבקשים שלא יגרש מיד, לפי שגנאי הוא לבנות ישראל שיתגרשו מפני קטטה, דלא כהרא"ש, ומה שכתב הרמ"א בשם רשב"א שאם מגרש תוך שנים־עשר חודש צריך לתת כתובה ונכסי צאן ברזל, היינו ב'מאיס עלי'. ועוד חזון למועד (ועל כל פנים גם מהערת מרן היביע אומר על מרן החזון איש על פי התומים הנ"ל, נראה דסבירא ליה שגם להרמ"א במאיס עלי מפסידה את הכתובה מיד, ואין צריך למשפטי המורדת, שאם לא כן, מה מקשה על החזון איש, דילמא החזון איש בשיטת הרמ"א קאי, אלא ודאי כמו שכתבתי).

ומכל שכן כאן שהבעל מוחזק בכתובתה, והדרינן למה שכתבתי שהבעל המוחזק בדמי הכתובה יכול לומר קים לי כדעת הלחם רב והחקרי לב וסיעתם שהפסידה כתובתה בלי כל הכרזה. ומכל שכן שהיא עצמה טוענת 'מאיס עלי', והיא נאמנת לחובתה, אף על פי שתובעת כתובתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בכל המחלוקות שבנידון – מי נקרא מוחזק

עוד דן ביביע אומר (שם, אות ט) אם יוכל הבעל לטעון קים לי כדברי הפוסקים הסוברים שגם בתבעה כתובה נחשבת כמאיס עלי להפסיד כתובתה מיד בלי הכרזות וכו'. והעלה שהבעל מוחזק, ופטור מכתובתה בכהאי גוונא.

והביא דברי הרדב"ז (חלק א סימן ססד) שכתב: "שכיוון שהחוב מבורר, צריך שלשון המחילה יהיה גם כן מבורר, ושמור זה שהוא עיקר גדול בדיני ממונות."

ולעומתו דברי הלחם רב (סימן נב) שכתב:

"בדין המורדת דמאיס עלי דאיכא פלוגתא אם צריכה שיהוי שנים עשר חודש להפסידה כתובתה או לא, בוודאי שאין להוציא מיד הבעל את הכתובה, כיון דאיכא מאן דאמר דמפסדת בלא שיהוי שנים עשר חודש."

ואף בבני זוג אשכנזים כנידון דידן – גם לו היה הרמ"א סובר בבירור דלא כמרן השולחן ערוך בזה, מכל מקום אחר שיש דעות אחרות בזה, והיוצאים ביד רמ"א לא קיבלו את פסקיו עד כדי כך שלא יוכלו לטעון קים לי נגדם – שפיר יוכל לטעון קים לי.

וגם אם נאמר כדברי ספר התומים הנ"ל שאין לומר 'קים לי' נגד הרמ"א, מכל מקום יעוין במה שכתבו בפד"ר (כרך ו עמוד 51) וזו לשונם:

"אולם יש לומר שאין כל מחלוקת בדבר בין הרדב"ז והלחם רב כי יש הבדל רב בין אם הספק הוא בעצם מעמד המורדת, ובין אם היתה למורדת הוא ודאי, והספק הוא רק בתנאים להפסיד הכתובה.

כי אם הספק הוא על מעשיה של האישה – אם הם מהווים מרידה, או שהספק הוא אם נעשו לה משפטי המורדת כגון הכרזה אם לאו, או שספק הוא אם יש צורך בעשייתם אם לאו – הרי הספק הוא אז בעצם הוויית המורדת כי ייתכן שאין לה כלל דין מורדת, ולכן אין להחיל עליה מספק את ההלכות אשר מעמד זה מחייבן, ואין לפטור את הבעל מחיובו הברור, כשסיבת הפטור היא בספק.

אבל אם הספק הוא רק בדבר השהיית שנים עשר חודש, והיינו אחרי שכבר נעשו בה כל משפטי המורדת, או במקום שאין צורך בעשייתם, וכבר נקבע דינה למורדת ודאית, הרי הסיבה לפטור מטעם מורדת קיימת כבר, והספק אינו אלא אם כבר הגיע הזמן להחלת הפטור למעשה, או שטרם הגיע, אז אין להוציא מספק מיד הבעל, כי אף שהחיוב הוא ברור, הרי מאידך גם עצם הפטור כבר ברור הוא."

לפי זה בנידון דידן שכבר נפסק דינה למורדת, שהפסידה כתובתה, גם אם יש להסתפק בתנאי ומשפטי המורדת אם נעשו לה, לכולי עלמא הבעל מוחזק גם לשיטת הרדב"ז.

עוד נימוק להחזיק את הבעל בכתובתה

לטענת הבעל "הבריחה והטעתה ברכוש". לפי זה כיוון שלא התקיימו דיונים ברכוש כתוצאה מכך שהם נדונו בבית המשפט לבקשת האישה, הרי שלא ניתנה לבית הדין האפשרות לברר הדבר מחמת האישה, והרי קיימא לן חזקה אין אדם תובע אלא אם כן יש לו, והרי תובע הבעל שהאישה הבריחה וכו' ולא יהא אלא ספק, חזי לאיצטרופי שלא להוציא ממון מהבעל המוחזק. ואילו קיבלה את מבוקשה בבית המשפט בשווי כתובתה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היה בית הדין מכריז ש"אין כפל מבצעים", ואם כן כל בקשת הכתובה והדיון בה הם רק משום שלא קיבלה די כתובתה בבית המשפט, ואם כן מכיוון שטוען הבעל שהבריחה נכסים, ולא ניתן לברר זאת בבית הדין, והואיל ובא כוח האישה הודה שהבעל ביקש רק להבטיח זכויותיו בבית המשפט, והאישה היא זו שדרשה פירוק שיתוף בדירה, שוב אין לנו יסוד למשכונני נפשין להבטחת זכות כתובתה במצב זה, בפרט לפי מה שכתוב בחושן משפט (סימן כו סעיף א בהגה) כמו שאכתוב לקמן.

אם הייתה צריכה התראה, והדין אם לא התרו בה

עוד כתב ביביע אומר (שם), שאף שמדברי חלק מהפוסקים היה צריך להתרות בה שתפסיד כתובתה, מכל מקום כיוון שלדעת השולחן ערוך אין צריך התראה, הווי ליה הבעל מוחזק. והביא ביביע אומר ראייה לזה מהגמרא:

"בבבא בתרא (קלב ע"ב) גבי הא דתנן: 'שכיב מרע שכתב כל נכסיו לבניו, וכתב לאשתו קרקע כל שהוא, איבדה כתובתה' (שכיון שעשאה שותף בין הבנים, מחלה כתובתה – רשב"ם): 'בעי רבא, בכריא היאך, מי אמרינן דוקא שכיב מרע דידעה דלית ליה וקא מחלה, אבל בכריא סברא הדר קני, או דילמא השתא מיהת לית ליה, תיקו.'"

וביאר:

וכתב מרן הבית יוסף (באבן העזר סימן קו) שהרמב"ם והרא"ש פסקו שאיבדה כתובתה, וכן פסק מרן השולחן ערוך (שם), ומוכח דבספיקא דדינא אם נמחלה הכתובה או לא, אמרינן אוקי ממונא בחזקת מריה. וכתב בשו"ת מהרי"ט (חלק א סימן קיט), דהיינו טעמא של הפוסקים הנ"ל, משום דקיימא לן כבית הלל דאמרי (כתובות פא ע"א) שאם מתו בעליהן עד שלא שתו, אינן שותות ולא נוטלות כתובה, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, אלמא מספיקא לא גביא [...] ועוד יש לומר לפי מה שכתב הנמוקי יוסף (בבא בתרא קלב ע"ב) דהיינו טעמא משום דלית ליה לשטרא דכתובה שעת הכושר לגוביינא כלל, שהרי לא ניתנה כתובה לגבות מחיים, משום הכי בעל השטר הווי ליה כבא להוציא מן המוחזק.

עוד הביא ראייה ממתניתין בבא בתרא (קמו ע"א) בשולח סבלונות לבית חמיו, עיין שם. וסיים: "כללא דמילתא דאף בנידון דידן אין להוציא מן הבעל המוחזק, והאישה הפסידה כתובתה." עד כאן תורף דבריו.

וראייתי לכמוה"ר הגאון רבי שלום משאש זללה"ה בהסכמתו לספר טללי שמואל (אות ב) על ענייני מורדת, (והביאו דבריו באוצר הפוסקים שם עמוד יב) שכתב שמורדת דמאיס עלי הדורשת כתובה צריכה התראה וכו' ושהאישה מוחזקת בכתובתה ולא הבעל.

ויש לתמוה על כך, שהרי הוא עצמו ז"ל ציין בהסכמתו זו לתשובת יביע אומר הנ"ל, ולא ראייתי שהשיב על כל הראיות העצומות הנ"ל שהביא ביביע אומר שם בסוף התשובה, מסוגיות מפורשות בש"ס בבא בתרא ועוד, שמוכח מהן דכל כהאי גוונא הבעל מוחזק ופטור מכתובתה עיי"ש. (וכזאת יש להעיר על פסק דין מאת הגר"נ גורטלר שליט"א מבית הדין הגדול, שנשלח אלינו בימים אלו שחקר בזה, והביא דברי הבית מאיר והבית שמואל ועוד, ואישתמיטתיה דברי היביע אומר שדן בזה והביא הוכחות מכריעות כנוכר לעיל מתלמוד ערוך שבידינו).

עוד יש לציין מה שכתבו בפד"ר (כרך ו עמוד 50) וזו לשונם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ואם כך הוא, הרי נופל מאליו הדקדוק בדברי הבית מאיר כי הרי במאס עלי אין כלל משפטי המורדת, ההתראות וההכרזה, כנפסק בשלחן ערוך אבן העזר בסימן ע"ז סעיף ב."

הרי שתפסו בפשיטות דב' מאיס עלי' אין צריך לכל הליכי המורדת, גם לשיטת הרמ"א.

גם בפד"ר (כרך יד עמוד 26) כתבו שלפי דינא דמתיבתא, הטוענת מאיס עלי מפסידה הכתובה והמתנות ואין צורך בהכרזה והשהייה כמו שכתב הרא"ש (פרק אף על פי סימן לה). וציינו לקרבן נתנאל (שם) שכתב: "הבינן לה גיטא לאלתר אם ירצה בלא כתובה" ושכתב בחוט המשולש להגר"ח מוולוז'ין (סימן ב) שדינא דמתיבתא הוא גם כשלא נתנה 'אמתלא מבוררת' למאיסותה. עד כאן תורף דבריהם.

לפי זה בנידון דידן שהם מיוצאי אשכנז שקיבלו עליהם דינא דמתיבתא, אין צריך להפסידה כתובתה בהכרזה והשהייה.

לענין התראה, המלכות וכו' אפשר שנשתנה המצב בדורותינו

ולולא דמסתפינא יש לומר שבדורות האחרונים שענינו הרואות שכמעט אין כל השפעה להתראות ולהכרזות של בית הדין על הנשים המורדות כי כשכבר באים לבית הדין, הכול כבר 'שרוף' בדרך כלל, והכול כבר 'נסגר' אצל עורך הדין, מה גם שבידם לקבל בבית המשפט זכויות אחרות מקבילות ולעתים גדולות יותר, ממילא כמעט לא נשארה תועלת בהתראות והמלכות.

כמובן מדובר ברוב המקרים, ואם ימצא זוג שעדיין נראה לבית הדין שאם ינהגו עמם כתקנת חז"ל יהיה סיכוי שתתקיים התועלת שבתקנה (הכרזות וכו'), שתשוב לשלום בית מחמת כן, ודאי שכך יש לנהוג עמם, וכעין זה כתבנו בספר בדבר משפט (אבן העזר חלק א עמוד תכה).

אך בנידוננו שכבר דנו ברכוש בבית המשפט ביזמת האישה, ורק משראתה האישה שצעקה שם ואין מושיע לה, החליטה לנסות כוחה בבית הדין, הרי גילתה האישה דעתה שאיננה מושפעת מחוקי חז"ל ותקנותיהם, אם כן מה בצע נושיט וניתן לה את התקנות כקרבן הצלה כשנזח לה הדבר, אף בניגוד לכוונה שיצקו בהן חז"ל.

ועיין חושן משפט (סימן כו סעיף א בהגה) במי שהגיש דינו לערכאות של גויים ונתחייב שם ואחר כך חזר לדין תורה, שדעה א' עיקר שאין נזקקין לו. ולענין ההתראה אפשר לומר עוד שבזמננו שהאישה בדרך כלל מיוצגת על ידי בא כוח, חזקה על בא כוחה שמסביר לה שאם בית הדין יחליט שהיא מורדת – תפסיד את כתובתה ו'לא ניתנה התראה אלא להבחין', וכיוון שידעת מכל מקום, הרי היא כמותרת ועומדת. מה שאין כן בזמן חז"ל שרוב הנשים היו נישאות בקטנותן, ולא הייתה להן חכמה אלא בפלך, ומניין להן לדעת שעל ידי מרדן יפסידו כתובתן, לפיכך תיקנו להן התראה. ולקמן בתגובתנו לדעה א' הבאנו דברי התורות אמת ועוד בענין זה.

המבקשת להתגרש, לדעת הריב"ש ועוד, דינה כמורדת דמאיס עלי בכל גוונא

עוד בגדר מורדת ד'מאיס עלי' מצאנו לגדולי הפוסקים שהגדירו כל המבקשת להתגרש בפועל, כמורדת ד'מאיס עלי' כמו שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן שסא): "ואי בדאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה, כלומר שאינה רוצה לא בייבום ולא בחליצה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד כתב: "בכהאי גוונא שהוא תובע ייבום והיא תובעת לחלוק, דהוי כמאיס עלי כיון שאינה חפצה בו."

ודקדק מדבריו דודי זקני הגאון רבי מימון בירדוגו זללה"ה בהערתו לתשובת אדוני מורנו זקני הג"ר מרדכי בירדוגו זללה"ה בשו"ת דברי מרדכי (סימן לד) ובספרו שו"ת לב מבין (סימן כט): "שכל שהיא שונאת אותו מבלי סיבה שבעולם ורוצה להתגרש, הוי בכלל מאיס עלי, ואם אינה רוצה להתגרש, היינו בעינא ליה ומצערנא ליה."
והביאו דבריו באוצר הפוסקים (שם).

ועיין עוד בספר משנת יעקב (רוזנטל, פרק יד מהלכות אישות הלכה ח אות ג, והובאו דבריו באוצר הפוסקים כרך כא דף סט עמוד א) שכתב בשם פסקי רי"ד:

"דבעינא ליה ומצערנא ליה היינו שאינה רוצה להתגרש ממנו כלל [...] וכן מטין דברי רש"י, ולפי זה כל אשה הבאה להתגרש דינה כאומרת מאיס עלי."

ועיין בזה עוד באוצר הפוסקים (כרך כא דפים סח–סט) שהובאו דברי הפוסקים בזה, ואין כאן מקום להאריך.

לפי זה בנידוננו יש לומר על פי כל האמור לעיל, שכיוון שטענה עליו מאיס עלי בתביעתה ודרשה להתגרש בפועל, דדל מהכא מה שלא הוכיחה טענתה, הרי הפסידה כתובתה אף שתבעה כתובתה מדין מורדת דמאיס עלי, שהרי זהו החידוש הנלמד מהריב"ש הנ"ל, שעצם הדבר שתובעת גירושין, עושה אותה מורדת דמאיס עלי. ולפי זה מה שכתב הר"ן שבאומרת "ייתן לי גט וכתובה" לא חשיבה כמורדת דמאיס עלי, היינו כשתבע הוא שלום בית או גירושין, והיא רק השיבה לטענתו "ייתן לי גט וכתובה", אבל כשיזמה היא את הגירושין, בזה חידש הריב"ש שדינה כמורדת דמאיס עלי גם אם תבעה כתובה.

ואפשר שהריב"ש והר"ן – מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ובין למר ובין למר: אם יזמה ותבעה את הגירושין, גם בלא אמרה "ייתן לי גט וכתובה" דינה כמורדת דמאיס עלי, ואם לא יזמה אלא השיבה לדבריו – "ייתן לי גט וכתובה" – דינה כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה להר"ן, ואפשר גם להריב"ש.

כאשר ברור שלא תחזור אליו נחשב הדבר שהיא מוציאה אותו

עוד יש להביא סברה נוספת שלא להצריך כאן משפטי המורדת, על פי מה שכתב בפסקי דין רבניים (כרך יד עמוד 26) בפסק דין של הגר"ח ג צימבליסט שליט"א וזה תורף דבריו: ההכרזות וההתראות שתיקנו חז"ל במורדת, מטרתן לאלצה לחזור לבעלה, וזה לא שייך באישה שמצווה לגרשה ואסורה עליו –

"ולפי זה במקרה שברור לנו שאין סיכויים לשלום בית והאישה תישאר במרדה [...] הרי אין מה להמתין ומיד נחשב שהיא המוציאה אותו וממילא אין לה כתובה"

וכלשון החזון איש (סימן סט ס"ק ד):

"כיון שהיא מואסת בו, ודאי היא יודעת דאין לה זכות לתבוע כתובה, דאיהי מגרשה ליה לדידיה, וכהאי גוונא ראוי שתיתן לו כתובה וכדאמר בגיטין (מט ע"ב)."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכל מה שתיקנו שמורדת לא הפסידה כתובתה עד שיעשו לה משפטי המורדת, היינו משום שכיוון שתקנו חז"ל להשהות העניין, להכריז עליה ולהתרות בה כדי לאלצה לחזור ממרדה ולשוב אל בעלה. לכן אם מגרשה לפני שעשו בה סדרי מורדת, נחשב הדבר שהוא מוציאה ולא שהיא מוציאה אותו, ויש לה כתובה.

והביא סימוכין לדבריו מהתשב"ץ (חלק ג סוף סימן פו) שדן באישה שמיאנה שלא כדין ללכת אחרי בעלה לגור עמו במקום אחר, שכתב וזו לשונו:

"ואינה צריכה התראה אלא במורדת במקום דירת הבעל כדי לביישה ותשוב, אבל זה שרוצה לצאת והיא הפכה עורף, גלתה דעתה שלא תשוב לעולם, ואין אוסרין אותה בכאן מפני קשיות עורף כיון שאין לה כתובה אין לה תוספת."

וביאר שכן מבואר בברייתא (כתובות קי ע"ב) – "הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות [...] תצא שלא בכתובה" – משמע מיד בלא שום הכרזות וביאור הדבר שכיוון שאין סיכויים שתחזור ממרדה, נחשב מיד כאילו היא מוציאה אותו ולכן תצא שלא בכתובה עד כאן תוכן דבריו.

גם בנידון דידן, נראה מהחומר שבתיק שכבר בזמן הדיון בתביעתה, היה מנוי וגמור עמה לסיים את הנישואין ולא היה סיכוי רציני לשלום בית.

טעתה לחשוב שהיא זכאית לכתובתה – האם נחשבת כמורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה'?

עוד יש להוסיף סברה, שהביא ביביע אומר (שם אות ו), שיש לומר שטעתה לחשוב שזכאית היא לכתובה ולא שרצתה רק לצערו עד שנחשיבנה כ'בעינא ליה ומצערנא ליה' [אלא נחשבת כמורדת ד'מאיס עלי', כדבריה] מחמת שתבעה כתובתה. ואכן בית הדין קמא דחו את תביעתה לגירושין מחוסר הוכחות ולא חייבוהו בכתובתה, ואפשר שטעמם כדאמרין. ולהרבה פוסקים ב'מאיס עלי' אין צריך הכרזות והתראות אלא מיד מפסידה כתובתה. וכמוחזק, יכול הבעל לטעון 'קים לי'.

אי ידיעת בית הדין בעת כתיבת פסק הדין כי הבעל תבע גירושין אף הוא – אינה עושה את החלטתם למוטעית ואין בה כדי לפסוק שהצדדים 'מורדים זה על זה' ולחייב בעיקר כתובתה

ואף שבינתיים, סמוך ונראה לכתיבת פסק הדין, תבע גם הבעל גירושין, מכל מקום כיוון שהעובדות היו 'בשטח' מלפני זמן רב ולא השתנו עם הזמן (שהרי לא חזרה בה האישה בינתיים ממרדה, ועדיין הייתה תובעת גירושין עד לאותו פרק שהבעל תבע אף הוא, ועד בכלל, ואכן גם התגרשו בסופו של דבר כמובא לעיל), ועל פי אותן העובדות קבע בית הדין את שקבע, נראה שאין בתביעת הבעל – שהוגשה ימים מספר לפני שבית הדין כתבו את החלטתם – עילה לשנות את החלטתם כי באמת לו התפנה בית הדין מוקדם יותר לכתוב את פסק הדין, היה הדין כנ"ל, וכי מפני שהשתנה בכתובתו עד שכבר לא יכול הבעל לסבול את מצבו העגום לחיות כנשוי-פרוד והגיש את תביעתו, יפסיד? אלא יש לומר שכל העומד להיכתב ככתוב דמי, ופסק דין זה היה עומד להיכתב תיכף בסיום הדיון והגשת הסיכומים, ומסקנת בית הדין לא הייתה שונה אילו נכתב אז, ואין מקום לשנותה מחמת תביעת הבעל, בפרט כשתביעתו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוגשה רק כשמונה חודשים לאחר הדיון. ולא שייך בכהאי גוונא להחשיבם כמורדים זה על זה, אלא האישה היא שמרדה, וכמו שיתבאר.

גדר 'מורדין זה על זה' שדיבר בהם רבנו ירוחם

זאת ועוד: בעיקר דברי רבנו ירוחם, מסתבר שלא כתב דבריו אלא במורדים זה על זה באותו פרק ובאותו זמן באופן הדדי. אבל כשתחילה ידוע שרק צד אחד מרד, וכל שכן אם מחמת זה הגיעו לבית הדין וטענו טענותיהם באופן שנראה לבית הדין שרק צד אחד אשם ומורד, ועל פי אותן הטענות אף יכתבו מאוחר יותר שנפטר הבעל מהכתובה, ולאחר זמן תבע גם הצד השני גירושין מפני שכשל כוח הסבל – לא בזה דיבר רבנו ירוחם, שהרי אין כל צדק להשוותו עם הצד הראשון שמרד תחילה וגרם לו למרוד אחר שביקש נואשות שלום בית ונותר בעיגונו.

ועד כאן לא אמר רבנו ירוחם אלא כשנלאו למצוא הפתח בשל"מי הרעה כי התהוותה קטטה מזה לזה ומזה לזה באותו פרק זמן, ואין יודעים היכי לידיינוה דיני להאי דינא, ולכן – כיוון שאין להשאיר הדין חלוק, כמו שכתב בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יב סעיף ה) וזו לשונו: "יש כוח לדיין לעשות דין כעין הפשרה, במקום שאין הדבר יכול להתברר. ואינו רשאי להוציא הדין חלוק מתחת ידו בלי גמר" – גזר אומר רבו של רבנו ירוחם ותיקן שיש להפריד ביניהם.

אבל אם כבר נודעה החטאת, מדוע יעבירו עליו את הדרך להשוותו לצד שפשע תחילה?

וגם כשמורדים זה על זה בו זמנית, צריך לבאר מניין יצא לו לרבנו ירוחם היתר זה לכפות גט במקום שלא הורו חז"ל כן, שהרי אינו מאותם שאמרו חז"ל שכופין להוציא. ולקמן כתבנו הנראה לעניות דעתי ביאור לזה בסייעתא דשמיא.

ונראה לעניות דעתי להביא ראיה לזה מיניה וביה דרבנו ירוחם, שהרי כתב הוא ז"ל לעיל מינה בסמוך ונראה – בדין מורד – וזו לשונו: "המורד על אשתו [...] מוסיפין לה על כתובתה [...] בכל זמן שתרצה היא לישב" – משמע שכאשר כבר לא תרצה לישב ותדרוש גירושין, אינה נחשבת גם היא כמורדת עליו, אחר שברור הדבר שהוא התחיל, שאם לא כן היה לו להוסיף "וכשתרצה להתגרש, מבטלין את התוספת שהוסיפו לה על כתובתה מפני שהם עתה מורדים זה על זה."

אלא ודאי דליתא, והוא פשוט בסברה, והפך זה הוא רחוק מן האמת והצדק כרחוק מזרח ממערב.

וכן גם כן יש במשמע מגוף לשונו בשם רבו ה"ר אברהם בן אשמעאל: "אשה שאמרה לא בעינא ליה [...] והוא אומר אנא נמי לא בעינא לה, אבל איני רוצה ליתן גט" שפשוטו כמשמעו שבו בפרק הוא עונה לטענתה, ולא שתבע גירושין אחרי זמן רב כשכבר התקיימו דיונים על מרידתה שהובילו את בית הדין למסקנה לדחות את תביעתה ולפטרו מכתובתה, אף אם בפועל נכתבה ההחלטה מאוחר כשכבר הספיק להגיש תביעתו לגירושין זמן קצר לפני כתיבת ההחלטה.

ובא וראך דוגמתם באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל (עמוד מ, בפסק דין מהרבנים הגאונים הראשון לציון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, והרב יעקב קלמס), הביאו דבריהם באוצר הפוסקים (כרך כא עמוד 14 בהערה קיב) שכתבו בבעל שכתבע גירושין ושוב חזר לתבוע שלום בית, שאם האישה מרדה רק אחרי שהוא תבע בראשונה להתגרש ממנה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין דין מורדת חל עליה, לפי שהיא "מורדת בטענה" במקרה זה, וזכויותיה שמורות לה לתבוע מהמגרש כסף כתובתה ופיצויים מתאימים, ודון מינה ואוקי באתרין כי ידיעת ההפכים אחת. וביותר שהרי עיגונא דגברא קשה מדאיתתא, ואין ספק כי במצב זה שהיא מרדה בו תחילה בפועל כבר שנתיים וחצי, אם מרד אף הוא ותבע גירושין, ועוד שתבע גירושין רק זמן רב לאחר שהתקיים דיון בתביעת האישה, הווי ליה "מורד בטענה", ולא יהא כוחו וזכותו של האיש – המוחזק בממונו – גרוע מכוחה של האישה.

ומה שכתבנו לעיל שרבנו ירוחם דיבר במורדים זה בזה באותו פרק זמן, אינו עניין למה שכתבנו במקום אחר (שו"ת בדבר משפט שם) בכיבור דברי רבנו ירוחם שלא דווקא כשאמרו בו זמנית שאינם רוצים זה בזה, ששם כתבנו כן לעומת דעה אחרת שפירשה את כוונת רבנו ירוחם שהוא דיבר דווקא באופן שהיה ממש ידוע ששניהם מרדו זה בזה בו זמנית, ועל זה כתבנו שלא ייתכן לדעת מי התחיל ואי אפשר לצמצם, אלא גם כשבהכרח אחד התחיל ובעקבותיו גם השני מרד אלא שלבית הדין לא ידוע מי התחיל כי בבית הדין הם כבר באים מוכנים, ואומר הצד האחד: "לא בעינא ליה", וגם הצד השני אומר: "אנא נמי לא בעינא", ואין לדעת מזה מי התחיל וגרם למרד ו'נתן אצבע' וכו', מה שאין כן בנידון דידן שהוברר שצד אחד (בנידון דידן, האישה) גרם לפירוד במרדו, ותבע גירושין בבית הדין, (ולאריב"ש כבר בזה די להחשיבה כמורדת ד'מאס עלי'), ורק תקופה ארוכה לאחר מכן 'נשבר' הצד השני וחזר אף הוא למרוד, בסמוך לכתיבת פסק הדין – בזה לא מקרו מורדים זה על זה כמו שנתבאר, ואין לך בו אלא חידושו, והבו דלא להוסיף עליו.

תדע, שהרי בריש הלכות טוען ונטען (חושן משפט סימן עה) נפסק שכל התובע בבית הדין, אומרים לו "ברר דבריך". ואם כן גם בנידון דידן כשהאישה טוענת "לא בעינא ליה", והבעל משיב "אנא נמי לא" וכו', מוטל על בית הדין לומר לכל צד לברר דבריו מדוע אינו רוצה, שהרי על פי הטענות תקבענה ההלכות – מי יזכה ומי יתחייב. אם כן בהכרח ייודע מי אשם, ואם כן מדוע נאלץ רבנו ירוחם לדון כעין דייני דחצצתא? אלא ודאי כשלא היה אפשר לדעת מי גרם לכך, דן רבנו ירוחם כן, כגון ששום אחד מהצדדים לא הוכיח טענתו שבעל דינו גרם, ולכן כדי שלא להשאיר הדין חלוק – נשים נשואות ללא בעל, ובעלים נשואים ללא אישה, דבר הגורם מכשלות... קבע רבי אברהם בן אשמעאל את התקנה הנזכרת לעיל.

נימוק נוסף מדוע אין להחשיבם כ'מורדים זה על זה'

עוד נימוק הוא על פי מה שכתבו בפסקי דין רבניים (חלק יא עמוד 258) וזו לשונם:

"והדברים מפורשים בדברי רבנו ירוחם שהבאנו למעלה, שכתב שם: אישה שאמרה לא בעינא ליה ייתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניה. וטעמו של דבר הוא כנראה כמו שכתבנו, שכיון שגם הוא אינו חפץ בה ולא שייך המגמה לאלצה לשוב אליו, שוב אין מקום להכריז עליה כמורדת להפסידה הכתובה."

וכבר כתב כן – על יסוד דברי רבנו ירוחם הנזכר – הגרי"ש אלישיב שליט"א בפסק דין קודם (פד"ר כרך ו עמוד יג) וזו לשונו:

"במקרה והאישה סירבה ומסרבת להשלים עם בעלה, והבעל גם הוא לא רוצה אותה, בכהאי גוונא נראה דלא הפסידה כתובתה, שהרי אין כאן מקום להכריז עליה כמורדת לאלץ עליה על ידי זה לחזור ולהשלים אתו."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפי זה בנידון דידן שכבר דנו באופן שמדבריהם יצא הדין שכבר הפסידה כתובתה, אין זה נידון הדומה למורדים זה על זה.

האם יסוד דינו של רבנו ירוחם לכוף גט במורדין זה על זה הוא מטעם כופין על מדת סדום?

והנה בעודני עסוק בכתיבת פסק דין זה, נשלח לכל הדיינים בדוא"ל פסק דין של בית דין הגדול שבו חידש כבוד הגר"נ גורטלר שליט"א שהכפייה במורדין זה על זה שכתב רבנו ירוחם, נלמדת מדינא דכופין על מידת סדום, ולמד זאת מדברי הר"ן בקידושין (דף כה ע"א מדפי הרי"ף דיבור המתחיל "מבקשים ממנו"), שכתב באומר לאישה "לא קידשתך" והיא אומרת "קידשתני" דאי לאו שנאסר בקרובותיה ודאי כופין לתת גט "דמאי איכפת ליה וכגון זו ודאי כופים על מידת סדום".

ומשמע מדבריו שהבין שרבנו ירוחם, בשוטינ נמי קאמר דליכפוהו. ולא כן הוי סוגיין דעלמא, שאין כופין בשוטי על סמך דברי רבנו ירוחם.

ועוד דאעיקרא נראה לעניות דעתי דלא דמי לכופין על מידת סדום, דיש לומר שדווקא התם בטוען "לא קידשתיה" שאילו לא היה נאסר בקרובותיה, לא היה לו כלל מה להפסיד אם ייתן לה גט, וגם איננו בעלה לפי הודאתו וטענתו שלא קידשה, לכן קאמר הר"ן דהוויא מידת סדום אם לא ייתן לה גט, כי אכן אין לו מה להפסיד ואיננו חסר דבר (והגע עצמך: כשטוען "לא בעינא דאיסור בקריבתה" שומעין לו אף שגם זה כמעט בגדר מידת סדום, שהרי "רבות בנות עשו חיל" יש בעולם, ולמה ירצה דווקא את קרובותיה של עלובה זו, ועל ידי זה תיעגן כל ימיה בשביל ספק רחוק שמא ירצה לשאת אחת מקרובותיה, דשמא לא ירצה, ואם ירצה, על פי רוב יש להניח שקרובותיה לא ירצו בו, כשרואות בו מידת אנוכיות ואכזריות כזו) וגם איננו בעלה שהתורה נתנה בידו את הכוח שלא לגרשה אלא מרצונו.

מה שאין כן בבעלה ממש שהיא נשואה לו, שמרדה בו כנידון דידן, גם אם כעת מורד בה אף הוא וטוען שאינו רוצה לתת לה גט לעת עתה וממילא אין הוא מונע עונתה שהרי גם היא אינה חפצה בו (ולעניין מזונותיה ומדורה, אפשר דספקה במעשה ידיה, או שיכריחוהו לזונה אם אין לה) – מנא לך ההיתר לכופו לגט?

הרי התורה אמרה שאינו מוציא אלא לרצונו. וכי חילקה התורה בין שיש לו רווח או לא? והרי נחלקו בכתובות (קט ע"א) ב"פשטה לו את הרגל" אם "תשב עד שתלבין ראשה" ולדעת האומר שתשב גם כשאביה פסק לו, אין לך מידת סדום גדולה מזו, ואף על פי כן לא כייפינן ליה, והיינו משום שאינו מוציא אלא לרצונו, וכמה פעמים מצאנו "דבעי לצעורה", הרי שגם כשכל כוונתו לצערה אין בדינו לכופו, וקל וחומר אם רק אין לו הנאה מעיכוב הגט. ועוד דכשמורדים זה על זה ואומר "לא אתן גט", לאו כל אפיא שווין להיקרא מידת סדום, דפעמים שבא מחמת טענה שאולי בעוד זמן מה, קרוב או רחוק, ישוב ירחמנה וישובו לחיות יחד, ולכן אינו רוצה לתת גט כעת, שזה ודאי לא נחשב מידת סדום. ואף על פי כן לא חילק רבנו ירוחם בדבר וכתב שכעבור שנים עשר כופין אותו לתת גט, משמע גם במקרה שהוא אומר שיתן גט מעט זמן לאחר שנים עשר חודש, וכעת הוא ממתין לראות אולי ירצה בה מאוחר יותר, שבזה ודאי אין כאן מדת סדום, ובוודאי הרבה פחות מזה שטוען "לא בעינא דליתסר בקריבתה", ואף על פי כן קבע רבנו ירוחם שכופין. אלא ודאי לא מן הדין הוא – לא מדינא דכופין על מידת סדום, אלא מהתקנה כמו שכתבנו, שהוא כדי שלא יישאר הדין חלוק, ועל כן לא כייפינן בשוטי אלא במילי.

והנה באותו פסק דין כתב באריכות יתרה לבאר על פני סעיפים רבים על מה דיבר רבנו ירוחם ועל מה לא דיבר. ויש לתמוה על כך שהוצרכו לבאר זאת כל כך, שלכאורה רוב המקרים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהזכירו – מעיקרא אין להם קשר להלכת רבנו ירוחם אלא דיניהם מפורשים ומפורזים על פני כל שולחן ערוך אבן העזר על מפרשיו, ורק זאת אמנם יש בהם שהצד השווה שבכל הנידונים שכתבו, בשאינם רוצים זה את זה, אבל ברוב ככל המקרים שהזכיר יש עילות – עם הוכחות או בלעדיהן. וכשיש עילות – הרי כל עילה נקבעה לה הלכה בשולחן ערוך, ואין זה עניין לרבנו ירוחם, שהוא לא בא במקום הש"ס והשולחן ערוך עד שנצטרך לבאר במה דיבר ובמה לא, אלא כאמור לא בא רבנו ירוחם אלא 'לכסות' שטח עיוור' שלא נמצא לו פתרון בסוגיות הש"ס ובשולחן ערוך, וכל דינו של רבנו ירוחם הוא רק כשאין עילה מוכחת נראית לעין לטובת אף אחד מהצדדים, ואף על פי כן מכיוון שלא רצוי להשאירם 'שירעו עד שיסתאבו', לכן ראה מורו של רבנו ירוחם 'לתקן' כנ"ל, ולא מן הדין, וכעין תקנת הגר"ח פלאגי.

על כל פנים מצאנו סייעתא לדברינו מהפסק הנ"ל, שכל חברי בית דין הגדול שם הסכימו שכל שידוע מי גרם לפירוד במעשיו, שוב אין מקום להלכת רבנו ירוחם, ורק הוא נחשב המורד, ובנידונום רק נחלקו במציאות: האם היה ברור לבית דין האזורי שהבעל גרם ואשם או שהסתפקו בית הדין האזורי מי אשם.

במורדים זה על זה – מה מפסידה האישה מהממונות לדעת רבנו ירוחם ולדעת שאר ראשונים?

ובעיקר ביאור דברי רבנו ירוחם מה מפסדת האישה במורדים זה על זה, נראה לעניות דעתי לולא דמסתפינא לומר דבר חדש, שאף שנהוג לומר שהבעל חייב עיקר כתובה בכל אופן, מכל מקום נראה לעניות דעתי לדקדק מדברי רבנו ירוחם שלאחר שנים-עשר חודש הפסידה גם את עיקר הכתובה, שהרי זו לשונו:

"מסתברא דאין דנין אותה כמורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא. ומיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, ולאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה."

וכך כתב הנתיבות משפט (להגר"ח אלגאזי) על רבנו ירוחם (שם) וזו לשונו:

"דעתו [של רבו של רבנו ירוחם] דאף על פי שהיא מורדת, כיון שהוא גם כן מורד ואינו רוצה אותה, אין מפסידין אותה כתובתה, אלא לאחר השנה כופין אותו לגרש ונותן לה נכסי צאן ברזל שלה אבל לא תוספת."

והוסיף שנראה שכן היא דעת הרשב"א בשו"ת (חלק א סימן אלף רלה) – שזו לשונו:

"ומה ששאלתם מה הן גובות מנכסי הבעל בכתובתן ומתנתן, כבר אמרנו שאין הבעל מוציא אלא מרצונו ואם הוציא מרצונו בין בזו ובין בזו נותן להם כתובתן כלומר נכסי צאן ברזל. אבל מה שנתן להם משלו, אינן נוטלת כלל, כיון שהן תובעות להתגרש, דאדעתא למישקל ומיפק לא יהיב."

(והנה אף דלחלק מהפוסקים, חייב בנדונייתה הקיימת, הרי בנידון דידן מן הסתם אין למצוא דבר ממה שהכניסה לו לפני זמן רב כל כך מאז הנישואין).

הרי שבמוציא לרצונו כשטוענת מאיס, דהיינו שגם הוא הסכים לגרשה – דלדעת הנתיבות משפט זהו נדונו של רבנו ירוחם שמורדים זה על זה, אינו נותן אלא נכסי צאן ברזל להרשב"א, הא כל מה שהתחייב לה מדיליה אינו חייב לה כלום. ולכאורה מלשון הנתיבות משפט והרשב"א נראה שגם עיקר כתובה אין לה, שלא הזכירוהו כלל, והוא בכלל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תדע, שהרי הרשב"א בסוף התשובה הנ"ל, לאחר שדן באופן שהאיש הוציא מרצונו את המורדת, כתב הדין במוציא שלא מרצונו וזה לשונו:

"[...] אבל האומרת 'מאיס עלי, יגרשני ואיני חפצה בו ולא בכתובתו' [...] ואם הוציא תוך שנים עשר חדש ורצה הבעל לגרש מגרש. ואין לה עיקר כתובה ותוספת ולא אפילו נדונייתה אלא אם תפסה בלאות הקיימין אין מוציאין מידה."

וממה שכתב "ולא אפילו נדונייתה", מוכח לכאורה דהכי קאמר: כשרוצה להוציא מרצונו שכתב לעיל שנוטלת לכל הפחות נכסי צאן ברזל, היינו משום שעל כל פנים זה היה גם כן מרצונו (וזהו שהשווה הנתיבות משפט את הרשב"א לרבנו ירוחם). אבל בסיפא שמרדה היא לבד ונאלץ להוציאה שלא מרצונו – בזה: לא מבעיא עיקר כתובתה שלא תיטול שהרי גם במוציאה מרצונו (מורדים זה על זה) אינה נוטלת, אלא אפילו נדוניה – שנוטלת כשמוציא מרצונו – זו שהוציאה שלא מרצונו לא תיטול אפילו נדונייתה.

וכן יש לדייק עוד ממה שנתן הרשב"א טעם לדבר וזו לשונו:

"ואם הוציא מרצונו, בין בזו ובין בזו נותן להם כתובתן כלומר נכסי צאן ברזל. אבל מה שנתן להם משלו אינן נוטלות כלל כיון שהן תובעות להתגרש, דאדעתא למשקל ומיפק לא יהיב."

הרי שמה שכתב "כלומר נכסי צאן ברזל" הוא דווקא – שרק זה נוטלות, אבל לא עיקר ולא תוספת, שהרי הטעם הוא: "כיוון שתובעות להתגרש", והיינו שכל התובעת להתגרש ללא עילה, ברור שמפסידה עיקר ותוספת, שהרי לא לאישה כזו תיקנו, שזו – לא הייתה קלה בעיניו להוציאה, אלא היא זו שתבעה, ולא על כיוצא בזה תיקנו, וכמו שכתבתי לעיל בשם החזון איש (סימן ס"ק ד):

"כיון שהיא מואסת בו, ודאי היא יודעת דאין לה זכות לתבוע כתובה, דאיהי מגרשה ליה לדידיה [...] ואף שמוציא לרצונו, לא נשתנה דינה מחמת זה אחר שהיא תבעה להתגרש."

ומכל מקום מה שכתב בנתיבות משפט להשוות הרשב"א לרבנו ירוחם צריך עיון, שרבנו ירוחם דיבר במי שאומר שגם הוא אינו רוצה אותה ומורד בה אלא שאינו רוצה לגרשה, ואילו הרשב"א עוסק במי שרק הסכים לגרש את אשתו המורדת מיד, ואילו לא דרשה גט – היה ממשין לחיות עמה בשלום. ועוד שהרשב"א לא חילק בין לפני שנים עשר חודש לבין אחר כך. וכמדומני שראיתי באחד הפד"ר שהעירו בזה.

ועיין עוד בשו"ת הרא"ש (כלל מג סימן יד) שהוזכר לעיל וזו לשונו:

"ראובן נשא אישה זקנה עשירה ונשארו יחד איזה ימים ואחר כך התחרטה והוציאה את בעלה מביתה, וראובן תובע בדין לאשתו שתדור עמו והיא אומרת מאוס עלי איני רוצה לדור עמו ואני רוצה שיגרשני וייתן לי כתובתי. והוא טוען שיש לה לאבד כל נכסיה שהם שלו כי זכה בהם כשנשאה ואחר כך יפטרנה."

תשובה: [...] ולעניין הממון, אם הכניס לה ממון והוא עדיין בעין שלא הוציאהו, ייקח מה שהכניס לה. אבל ממונה יישאר בידה, נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל ומכל מה שהכניסה לו לא ייקח מאומה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ותשובה זו נראה שהיא ממש כעין תשובת הרשב"א שכתב הנתיבות משפט שהיא כדברי רבנו ירוחם, שהרי גם כאן טענה מאיס עלי והשיב שרוצה לגרשה רק שתותר על הרכוש, והווי כמורדים זה על זה, וכתב בעניין הממון שרק נדוניה תיטול ולא כתב שתיטול עיקר כתובה.

והנה בפסקי דין רבניים (חלק יא עמוד 95 אות ב) כתבו וזו לשונם:

"[...] הואיל וכאמור אף הוא אינו חפץ בשלום בית ואף הוא מורד בה, אם כן מן הדין הוא חייב לגרשה וכמו שהבאנו מדברי רבנו ירוחם שבכגון זה כופין אותו לגרשה, ואף אם לא נגיע לידי מידה זו של כפייה, מכל מקום יש לחייבו לגרשה (וכבר כתבנו למעלה שיש גם לדון אם לחייבו לגרשה מחמת טענתה שאין לו כח גברא), וכל כהאי גוונא כבר פסק הרמ"א (אבן העזר סימן קנד סעיף כא בהגה) וזו לשונו:

'ובכל מקום דאיכא פלוגתא אם כופין או לא, אף על גב דאין כופין לגרש מכל מקום כופין אותו ליתן כתובה מיד, וכן הנדוניא דהנעלת ליה (מרדכי ריש המדיר).'

(ועיין בהגהות הגאון רבי עקיבא איגר אבן העזר ריש סימן צג בשם תשובת מהר"י הלוי סימן טז וזה לשונו: 'המרגיל קטט עם אשתו ודעתו ללכת ממנה ולעזוב ביתו, יכולים הקרובים להוציא הכתובה מידו') וכל שכן שיש להוציא ממנו את נכסי המלוג.

הרי שהביאו מקור לחיוב עיקר כתובה מהרמ"א (בסימן קנד סעיף כא).

ולעניות דעתי לכאורה יש לחלק בין מה שכתב הרמ"א לדינו של רבנו ירוחם, דהתם בדברי הרמ"א איירי במחלוקת הפוסקים אם העילה שבו גורמת לכפייה, כגון חסרון כוח גברא וכדומה, מה שאין כן רבנו ירוחם שרק חידוש תקנה אשר מן הדין לא מצאנו בש"ס שניתן לכופו במורדים זה על זה וגם לא מצאנו מחלוקת בדבר בין הפוסקים אלא רק תקנה כאמור, ומן הסתם כוונת התקנה היא רק לכפייה במילי, אם כן מנלן שמוציאין ממנו כתובה. ומה שהביאו מהגהות רבי עקיבא איגר, יש לומר דהתם כעין עיקול עושים, ולא שמוציאים ממנו כתובה במוחלט, שכיוון שדעתו לעזוב את ביתו לפני שסיפק לעמוד בדין, ואולי ימצא אשם ויחייבוהו בכתובה, לכן מעקלים דמי הכתובה לביטחון.

ובדברי רבנו ירוחם יש לדקדק, שתחילה כתב: "שאינ דנין אותה כמורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא" ואחר כך כתב: "משהינן לה שנים עשר חודש דילמא הדרי בהו ואחר כך כופין לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל [...] והשתא לכאורה עיקר נמי הוא בכלל "מאי דיהיב לה מדיליה", שהרי רק נדונייתה הביאה משלה, ולפי זה לאחר שנים עשר חודש גם עיקר הפסידה וכמו שכתב הרשב"א.

ואם נאמר שסמך רבנו ירוחם על מה שכתב ברישא שלא הפסידה כלום מעיקר כתובה, יקשה שתחילה כתב שלא הפסידה עיקר ונדונייה ובסוף כתב שהפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה, וזה בא לאפוקי נדונייה שהיא הביאתה ולא "יהיב לה מדיליה", שרק אותה היא נוטלת, ולפי זה: מה שלא הביאה אינה נוטלת ובכלל זה עיקר כתובה שהרי לא הביאה אותה – וזה סותר את דבריו ברישא. ועוד, שאם נאמר שגם עיקר יש לה בתום השנה, יוצא שדינה בתחילת המרד כבתום השנה, וכל מה שהתחדש הוא שכופין אותו לגרש בתום השנה, ואם כן מדוע האריך לבאר שוב מה מפסידה, די היה לו רק ללמדנו הדבר היחיד שהתחדש והוא שכופין אותו לגרש, אלא ודאי דסבירא ליה שהתחדש בסוף השנה שאינה נוטלת אלא מה שהכניסה דהיינו נדונייתה, ולא עיקר ותוספת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואולי אפשר לומר שסברת רבי אברהם בן אשמעאל, רבו של רבנו ירוחם, הייתה שיש לחלק בין לפני שנים־עשר חודש, לבין לאחר שנים־עשר חודש דתכף ששניהם מורדים זה על זה ומעוניינים להתגרש ואכן מתגרשים – הוא מפסיד עיקר כתובה שהתחייב לה וגם הנדוניה מחזיר לה, שהרי אינו רוצה בה ומורד בה (ולא דמי להיכא שרק היא אומרת 'מאיס עלי' והוא רוצה בה, שמפסידה גם את העיקר), והיא מפסידה תוספת, שהרי גם היא רוצה להתגרש ואדעתא למיפק לא יהיב לה, אבל לאחר שנים־עשר חודש, שהמשיכו שניהם לעמוד במרדם – כשם שגזר רבי אברהם בן אשמעאל לכפות אותו לגט (במילי) כך גזר גם עליה שתפסיד גם את עיקר כתובתה כדי להשוותם, שאינו מן הצדק שהוא ייקנס בכפייה לגט על עומדו במרדו, והיא שגם כן ממשיכה במרדה לא תיקנס בכלום ודינה כדקאי קאי, ועוד כי היכי דלהווי מיהת כעין תליוהו וזבין, שעל ידי שנפטר מתשלום העיקר, מתרצה בלבו להיות כפוי על הגט אף שאינו מן הדין לכפותו. ומאידך גיסא היה בכך גם עידוד שיחזרו בהם ממרדם, שכאשר תדע שאם תוסיף למרוד עד שנים־עשר חודש תפסיד גם את עיקר כתובתה, יש סיכוי שתחזור בה.

ואמנם יש בסברה זו חיסרון, שלאידך גיסא יוצא שכשהסכים לגרשה מיד משלם עיקר, וכשעיקב את הגט לשנה שלמה לא ישלם עיקר כתובה, והלוא כיוון שהיא פתחה ואמרה לא בעינא לך נמצא שהוא עיגנה לשנה וכיצד יצא חוטא נשכר? ומכל מקום יש לקיים סברה זו כי כיוון שגם היא מרדה בו ולא יכלו בית הדין לדעת מי האשם, לכן תיקנו כנ"ל כדי שלא יצא הדין חלוק מפני תיקון העולם.

ביאור זה בדברי רבנו ירוחם כתבתי בדחילו, לא להלכה ולא למעשה, ביודעי שבפד"ר נקטו גדולי הדיינים וארזי הלבנון כדבר פשוט שלדעת רבנו ירוחם הבעל חייב בעיקר כתובה בכל גוונא גם לאחר שנים־עשר חודש, ואם טעיתי וכו'.

ובשו"ת משפטיך ליעקב (חלק ג סימן מא עמוד תקיט) לידידנו הגרצ"י בן יעקב שליט"א אב"ד תל אביב – הביאו דבריו באוצר הפוסקים (בהערה בעמוד ז) – כתב שסברת רבנו ירוחם כבר כתובה בתוספות ביבמות (דף סה ע"ב דיבור המתחיל "כי"), שכתבו וזו לשונם:

"פירש רבנו חננאל דכל הנך דכופין מחמתה – דווקא מנה ומאתים אית לה, אבל תוספת לית לה דאדעתא למיפק לא אוסיף לה, ודייק מהא דאמר בריש אף על פי (כתובות דף נד ע"ב) תנאי כתובה ככתובה, נפקא מינה למורדת כו', ולא קאמר נפקא מינה לבאה מחמת טענה וכיוצא בה [...]"

ובמחילת כבוד תורתו, לא ראיתי כל דמיון בין דברי התוספות הנ"ל לדברי רבנו ירוחם, דהתם קאי בכופין אותו לגרש כשבאה מחמת טענה ולכן יש לה עיקר כתובה, ואילו בנידון דידן, שמורדת ללא טענת 'חוטרא' וכדומה, אלא שגם הוא מורד – מניין לו שלתוספות יתחייב בעיקר כתובה? ואדרבה מהתוספות הנ"ל ראיה לדברנו שגם רבנו ירוחם לא נתן לה עיקר אלא בראשית המרד, ולא לאחר שנים־עשר חודש.

ומהרשב"א נראה שכלל לא מקבלת עיקר כתובה בנידון דידן, אלא רק נכסי צאן ברזל.

וראיתי בפד"ר (כרך ח עמוד 324) שתמהו על נתיבות משפט שהשווה בין הרשב"א לרבנו ירוחם, דמניין לו שהרשב"א מיירי במורד שכפאוהו שעל כן נפטר מתוספת כתובה, והזכירו את דברי רבנו חננאל שבתוספות הנ"ל, ולא עלה על דעתם להשוותו לרבנו ירוחם כדברי המשפטיך ליעקב. מכל מקום נראה שהבינו בפד"ר הנ"ל שלרבנו ירוחם בכל גוונא אית לה עיקר גם לאחר שנים־עשר חודש. ולא ידעתי כיצד התיישב להם מה שהוקשה לנו בעניותין בדקדוק דברי רבנו ירוחם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בפד"ר (שם עמוד 323) הוקשה להם על רבנו ירוחם: כיצד ייתכן שבאופן שרק היא מורדת, אינה מפסידה תוספת כתובה אלא לאחר התראות ושהייה, ואילו כשגם הוא מורד היא מפסידה תוספת כתובה לאלתר? ועיין שם מה שיישבו ובהמשך בעזר השם נדבר בזה. וצריך לומר שקושייתם היא לשיטת הר"ן שבאומרת "ייתן לי גט וכתובה" אינה מורדת ד'מאס עלי' אלא ד'בעינא ליה ומצערנא ליה', דהא מאי דבעינן הכרזה ושהייה הוא במורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה'. אבל לשיטת הפוסקים שגם בתובעת כתובה נחשבת בגדר 'מאס עלי' כל שתובעת גירושין – יש ליישב בפשיטות שאכן סבירא ליה לרבנו ירוחם דלא כהר"ן, שהרי רבנו ירוחם דן באמרה להדיא "לא בעינא ליה". ואי משום דאמרה "ייתן לי גט וכתובה", אפשר דסבירא להו לרבנו ירוחם ולרבו כדעת הרא"ש, כדרכו בקודש – שהיה רבנו ירוחם תלמידו של הרא"ש כידוע, ותדיר הולך בשיטת רבו – ואדרבה מכאן ראיה למה שכתב ביביע אומר הנ"ל שהרא"ש פליג על הר"ן, שהרי כך סבירא ליה לרבנו ירוחם, תלמידו, דלא כהר"ן, וסבירא ליה שגם באומרת כך ("לא בעינא ליה, ייתן לי גט וכתובה") נקראת מורדת ד'מאס עלי' (ולפי זה מצאנו חבר להרא"ש, ונפקא מינה ל'קים ליה'). ועוד שאפשר שסובר גם כן רבנו ירוחם שאם אומרת כך כי נדמה לה שזכאית לכתובתה, ולא שדורשת כתובתה – גם אם אינה זכאית – כדי להציק לו כ'בעינא ליה ומצערנא ליה', נקראת מורדת ד'מאס עלי'. ועוד יוכל לסבור גם כן דלחובתה נאמנת לה הפסיד כתובתה גם בלי ההכרזות. הכול כנזכר ביביע אומר הנ"ל (אות ז), ושכן דעת החזון איש (סימן סט סוף אות ד), והביאו דבריו באוצר הפוסקים (שם). וממילא מעיקרא לא קשיא מידי מה שהקשו בפד"ר הנ"ל על רבנו ירוחם.

ומה שיישבו בפד"ר שם את קושייתם, הנה לכאורה גם אחר שיישבוה – קשה: שם הסבירו שכשרוצה לגרשה אלא שלא המתין להכרזות צריך לשלם תוספת כתובה, לפי ש"כל ההכרזות והתראות שנאמרו במורדת" נתקנו "ללחוף עליה", מה שאין כן כשגם הבעל לא רוצה אותה – "הרי אין מקום לתקנה זו וממילא קם דינא שמכיוון שהיא לא רוצה אותו הרי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה" ולכן אינו צריך לשלם כי אין צורך בתקנת ההכרזה וכו' (עיין שם עמוד 325). אך עדיין קושייתם נותרה בעינה גם לאחר הסבר זה, שעדיין יקשה: הייתכן שמפני שהוא רצה תחילה בשלום בית, הפסיד יותר ממי שכבר מהתחלה רצה לגרש היפך דעת חז"ל בשלהי גטין שציוו שלא ימהר לשלח? ועוד, שאם כך, ילמדו כל הבעלים למהר למרוד גם הם ולא לבקש שלום פן יבולע להם ויצטרכו לשלם התוספת שבדרך כלל מרובה פי כמה מהעיקר.

ומה שהעירו בפד"ר שם על הנתיבות משפט שדימה את הרשב"א לרבנו ירוחם, שהרשב"א לא כתב שפטור מתוספת בגלל שכפאוהו וכו', בפשוטו נראה לעניות דעתי שעיקר הדמיון הוא במה שכתב הרשב"א 'אם הוציא מרצונו' וביאר הנתיבות משפט דהיינו שגם הוא מורד ואומר גם אנא לא בעינא לה, וזהו שקורא לו הרשב"א מוציא לרצונו. ומה שכתב הרשב"א 'בין בזו ובין בזו' דהיינו שגם במורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה' נותן לה רק נכסי צאן ברזל ולא שום דבר משלו כיוון שתבעו שניהם גירושין, היינו משום דאזיל לשיטתיה כמו שכתב בבית שמואל (סימן עז ס"ק ח) דהכי סבירא להו לרמב"ן ולרשב"א (ושם סיכם הבית שמואל את כל השיטות בזה שהן ארבע בעיקר עיין שם).

ולאמור נראה שהנתיבות משפט הבין כדברינו שהרשב"א פטר את הבעל גם מעיקר כתובה כשיטתו הנ"ל, וממילא לא קרב זה למה שכתבו התוספות ביבמות הנ"ל בשם רבנו חננאל שפטור רק מתוספת כתובה את מי שכופים אותו לגרש שלא בפשיעתו, אלא שבנידון דידן לפי הרשב"א ורבנו ירוחם פטור גם מעיקר כתובה מהטעמים שכתבנו: הרשב"א לשיטתו כמו שכתב הבית שמואל, ורבנו ירוחם כמו שכתבנו שיש להשוותם לאחר שנים עשר חודש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית דין בתר בית דין לא דייקי

עוד יש לדון שכיוון שלא ערערו בזמן, הרי שפסק הדין קמא הפוטר אותו מכתובתה חלוט ואין להשיבו, ובית דין בתר בית דין לא דייקי, מה גם שהייתה הזדמנות לבית דין קמא לחייבו בכתובתה בפסק השני ולא עשו כן, ואולי משום דסבירא להו כמו שכתבתי לעיל, שגם במורדים זה על זה ודורשת גירושין, אין לה אפילו עיקר כתובה.

החלטת בית הדין הוויא כהתראה לחלק מהפוסקים

עוד יש לומר שכמה פוסקים (עיין פד"ר כרך 1 עמוד 33) דנו שפסק דין להפסד מזונות ושאר זכויותיה הוי כהתראה או הכרזה, והכי נמי: כיוון שפסקו בית הדין קמא שאין לה כתובה, הווי כהתראה והכרזה, וכיוון שלא חזרה בה מאז ועד לגירושין, הרי הפסידה כתובתה, דפסק הדין גופיה הוי התראתה גם לו הנחנו שהיא מורדת שצריכה התראה ושהייה. ואף שיש חולקים בזה (שם עמוד 42), המוציא מחברו עליו הראיה.

והנה בסוף תשובת יביע אומר הנ"ל (אות י) הביא דברי שו"ת הריטב"א (סימן מא) שממנה מבואר יוצא שדווקא אם רצה הבעל לגרשה נפטר הבעל מכתובתה, אבל אם מסרב לתת לה גט – אינה מפסידה כתובתה מיד, ואם חזרה בה אין צריך לכתוב לה כתובה אחרת, מאחר שכתובתה עומדת בתוקפה. וכן יש לדייק מהשולחן ערוך שכתב "אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה [...]"

אולם הרדב"ז (חלק א סימן שסד) סבירא ליה שרק:

"היכא דאמרה היא 'מאיס עלי ואיני רוצה בו ובכתובתו, רק שיגרשני' – הדבר ברור שלא מחלה אלא על מנת שיגרשנה, וכיוון שאינו מגרשה אין כאן מחילה" –

הא לאו הכי – גם אם לא אבה לגרשה, מכל מקום כיוון שמרדה ב'מאיס עלי' "הפסידה כתובתה מיד". וסיים היביע אומר:

"בנידון דידן מאחר שהבעל רוצה לגרשה, והגיש תביעה לגירושין ורק היא זו שמסרבת להתגרש, עד שייתן לה כתובתה, נמצא שהעיכוב מצדה, וכבר הפסידה כתובתה."

ודון מינה ואוקי באתרין מקל וחומר שהיא זו שרצתה הגירושין תחילה.

ועוד יש לדון בנידון דידן שהודו האיש והאישה שעוד זמן רב לפני הגשת התביעות לבית הדין הם חיים בנפרד, אלא שהאישה טענה שמאסה בו מפני מחדליו לטענתה, והאיש השיב שהמצב נוצר באשמת האישה ואף צירף כתב יד האישה שיש בו הודאת בעל דין וניכרים דברי אמת כטענת האישה. לפי זה נראה פשוט שתביעת הגירושין מצד הבעל לאחר כשנתיים וחצי של פירוד שעולה מהחומר שבתיק שהם בעטיה של האישה, איננה יכולה לגרום לו להתחייב בתשלום עיקר כתובתה גם לשיטת רבנו ירוחם.

עוד יש להוסיף דלא מיבעיא אם האישה היא זו שערכבה את הגט עד כה מחמת שיקולים שונים, שייתכן שקיבלה עצה להמתין מלסדר גט עד שהבעל יבקש אף הוא גירושין כדי שתוכל לדרוש כתובה, ואם כן – כאשר כבר לא היה יכול בעלה לסבול יותר את עגינותו לאחר זמן רב כל כך שהתעגן בעטיה של האישה ונאלץ בתורו לתבוע גירושין – לא יעלה על הדעת שילקה בכפליים: גם עגן וגם ישלם, אלא שגם אם נניח שהאיש הוא זה שערכב את הגט בתקווה שתשוב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האישה לשלום בית וכשהתמידה בסירובה לשלום בית משך שנתיים וחצי, לא היה יכול יותר להמתין ותבע גט, הרי שגם באופן זה אין לחייבו בכתובתה כשכל 'פשעו' הוא שנתן עוד ועוד סיכוי לשלום בית, וכאשר בפועל המציאות לא השתנתה כלל, ונותרו פרודים כל אותו הפרק כפי שהיו בזמן מתן פסק הדין הראשון.

ובשלמא אילו שבו לשלום בית לאחר הדיונים שהתקיימו בתביעת האישה ואחר כך חזר הבעל לתבוע גירושין עם האישה, אכן היה מקום לדינו של רבנו ירוחם, אך כיוון שהעובדה היא שנשארו בפירוד כל אותו הזמן שלאחר הדיונים הנ"ל, אם כן במה פקע פסק דין קמא שפטר מכתובה.

ועצם הדבר שנאלץ הבעל לפתוח בתביעה משלו, מראה לכאורה שהאישה היא זו שערכה את הגט. וביותר, נראה שעצם הדבר שתכף הסכימה האישה לדרישתו לגט, ולא טענה שרוצה שלום בית, מעלה חשד שיתכן שיועציה השיאוה עצה זו: לעכב את הגט עד שהבעל יבקש להתגרש, כדי ליצור מציאות 'חדשה' למראית עין, שבמסגרתה תוכל לדרוש מחדש את הכתובה כפי שאכן עשתה.

הערות על דברי אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג

א. בדבריו שהצדדים נידונים כ'מורדים זה על זה' ושבאופן זה אינה מפסידה את עיקר כתובתה וראיתי מה שכתב כבוד חברנו אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג שליט"א שבנידון נחשבים הצדדים כמורדים זה על זה, והאישה זכאית לעיקר כתובתה. והנראה לעניות דעתי כבר כתבנו לעיל כי באמת רבנו ירוחם לא חייב את הבעל ב'עיקר כתובה' בנדון כמו שלנו, כפי שנכתב בדברי אב בית הדין (בדיבור המתחיל "אכן את עיקר הכתובה לא הפסידה"), לפי שרבנו ירוחם דיבר בזוג הבאים יחד וטוענים יחד בבית הדין שאינם רוצים זה את זה, אבל בנידון דידן שהאישה תבעה גירושין תחילה וכבר ניתן פסק חלוט שהאישה הפסידה כתובתה בהיותה מורדת, שעזבה את בעלה ונפרדה ממנו ללא שהוכיחה דבר וחצי דבר, לאחר פירוד של שנתיים וחצי, כשניכר הדבר שהאיש מעוגן עד שנאלץ לתבוע שהאישה תפטר אותו מעיגונו – לא יעלה על הדעת שגם בזה חידש רבנו ירוחם את דינו, אשר בלאו הכי – כאמור בצדק בשלהי דברי אב בית הדין – הוא אכן דעה יחידאה ואין לך בו אלא חידושו, והבו דלא להוסיף עליו. ובאתי כעת להעיר עוד על סדר דברי אב בית הדין בכמה נקודות כדלקמן:

א. הנה מהטעם עצמו שנכתב בדברי אב בית הדין כדי להסביר ולהוכיח שרבנו ירוחם לא דיבר במקרה שהאישה מאסה בבעל מחמת מחדליו, אלא מחמת "שאינה יכולה לכוף את טבעה" שלא למאוס בו – כלשון המאירי (כתובות סג ע"ב), שהרי אם נפטר את הבעל מתוספת כתובה אף במקרים שהבעל גרם לסירובה של האישה לחיות עמו, אם כן לא מצינו בת ישראל שתקבל את תוספת כתובתה משום שכל בעל שירצה להיפטר מחיוב זה ימרר חיי אשתו עד שתסרב לחיות עמו ויפטר בכך מתשלום תוספת כתובתה, והתבטלה בכך כל תקנת תוספת כתובה.

יש לומר גם כן לאידך גיסא, בנידון דידן שהאישה מנעה את הגט עד שנאלץ הבעל לתבוע גירושין, שאם נחייב אותו בכתובתה, לא תמצא בעל שלא יתחייב בעיקר כתובה, שהאישה תעגן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אותו עד שלא יוכל לסבול, ויתבענה הוא לגירושין, כדי שיוכל לתבוע את עיקר כתובה לכל הפחות, ואף תזכה בה מכוח דינו של רבנו ירוחם. אלא ודאי לא בזה דיבר רבנו ירוחם.

ב. ובמה שכתב עוד שם שיש להוסיף עוד נימוק על נימוקו של רבנו ירוחם, ותורף דבריו שעיקר כתובה – שלא התחייב בו מרצונו אלא מתקנת חז"ל כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה – חז"ל תיקנוהו גם כששניהם חפצים בגירושין והבעל מצהיר שרצונו לגרש גם אם תחזור בה האישה ותסכים מעתה לשלום בית, לפי שגם בזה קיים הנימוק שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

הנה לא הובא בדבריו כל מקור לחילוק בין תוספת כתובה שהתחייב בה מרצונו, לבין עיקר כתובה. והן אמת שבדברי רבנו ירוחם עצמו שכתב "לאחר שנה כופין אותו לגרשה והפסידה תוספת [...] דאדעתא למשקל ומיפק לא יהיב לה" רואים אנו שהוא מחלק בין עיקר כתובה לתוספת כתובה מהטעם הנ"ל. מכל מקום אין להסיק מכך שבכל מקרה שהבעל תובע גירושין יחויב בעיקר כתובה מטעם שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, שהרי הלכות פסוקות שנינו, שכאשר נמצאה באישה אחת מהעילות הנזכרות באבן העזר (סימן קטו) שמפסידה כתובתה מחמתן, פעמים ש'עיקר כתובה' בכלל ואין מחייבים אותו ב'עיקר כתובה' מטעם שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ומורדת בכלל זה, כמו שכתב השולחן ערוך (בסימן עז) שלאחר התראות והכרזות מפסידה עיקר ותוספת כמו שכתב (שם סעיף ב): "[...] אם עמדה במרדה ולא חזרה, נמלכין בה ותאבד כתובתה, ולא יהיה לה כתובתה כלל", ורק בלאות נדונייתה נשארות לה אם תפסה (עיין שם ריש סעיף ג).

לפי זה, גם בנידון דידן שכבר פסק בית הדין שהאישה מרדה והפסידה כתובתה, הרי "עיקר כתובה" בכלל, ואינו עניין לדברי רבנו ירוחם כמו שנתבאר לעיל שבנידון דידן רק לאחר זמן רב תבע הבעל גירושין ולא באותו מעמד, ולכן אי אפשר להכליל אותו בגדר "מורדים זה על זה", אלא עדיין האישה היא המורדת, והבעל רק מבקש לצאת מעגינותו שנכפתה עליו על ידי האישה.

ב. לעניין מה שכתב שחישוב המאתיים זוז נקבע לפי ערך פרנסה לשנה

הנה אף שלאחר מה שכתבנו שאין לה עיקר כתובה כלל, שוב אין נפקא מינה בדבר, מכל מקום נראה להעיר, דהן אמת כי מריש הווה אמינא ששיעור עיקר כתובה הוא לפי ערך מחיה לשנה כנ"ל מחמת ההשוואה הנודעת להלכות צדקה, אך לאחר העיון בדברי הרא"ש והריב"ש שהובאו בדברי אב בית הדין נראה שאין הדבר כן. ואמנם בדיני צדקה כך הדבר, כמו שכתב הטור (יורה דעה סימן רנג) בהלכות צדקה, וקילסו מרן השולחן ערוך (שם). מכל מקום עצם הדבר שלא נקטו הטור והשולחן ערוך כן בפירוש גם בהלכות כתובות, אומר דרשני.

ולעניות דעתי הטעם הוא שרק בצדקה יש לומר כן, שמגדרי צדקה יש לתת לעני "די מחסרו אשר יחסר לו" וכתוב "והחזקת בו", דהיינו להעמידו על רגליו שלא יצטרך לבריות כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מתנות עניים (פרק י הלכה ז):

"שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שְׂמֶךְ ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך, כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפיכך לא ישתנה הדבר בכל הדורות, שאם קבעו חז"ל במסכת פאה (פרק ה משנה ח) – אליבא דהר"ש שם – שזהו שיעור מחיה ופרנסה לשנה, אם כן בכל דור יש ללכת לפי שיעור מחיה לשנה שבאותו דור.

מה שאין כן בכתובה, שטעם התקנה מבואר באר היטב שהוא "כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה". נמצא ששיעור הכתובה אינו משום פרנסה לשנה אלא משום הרתעה, מעתה הגם שבאותו הדור שתיקנו כתובה, נמצא שהיה בזה שיעור מחיה לשנה, אך אין מכך הוראה שזהו השיעור לדורות, אלא הכול לפי המקום והשעה – יש מקומות וזמנים וסוגי בני אדם שגם שיעור קטן מזה ירתיעם מלגרש, ויש להפך, ולכן אין לזוז מהשיעור שקבעו חז"ל, שהוא מאתיים זוז לפי משקל הכסף המבואר בחז"ל ובשולחן ערוך, אף אם במרוצת הדורות כבר אין בו כדי פרנסת שנה, ובלבד שיש בו כדי להרתיע שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ועל זה כתב הריב"ש שהשיעור שקבעו חז"ל הוא לעני שבישראל.

ונראה שהוא מטעם "תפסת מרובה לא תפסת", שהרי אין שיעור למעלה בעשיר, שאין לו מגבלת ממון, ועוד שאם כן היו חז"ל צריכים לתקן לכל אחד שיעור כתובה לפי יכולתו, ונתת דברך לשיעורין.

ועוד, שגם אם היה עשיר בזמן נישואיו, אולי יעני בזמן הגירושיין.

ועוד יש לומר טעם לזה, שבדרך כלל בזמן הנישואין, אין האדם משופע בממון כי הוא רק בראשית דרכו וטרם צבר הון, ועוד שלעתים קרובות הגירושיין נגרמים מחמת דוחק הפרנסה ודקדוקי עניות, לכן שיערו בעני. הם אמרו והם אמרו.

ועוד ד'מקולי כתובה שנו' ו"יותר ממה שהאיש רוצה לישא האישה רוצה להינשא", ולכן לא נאמר שיעור בזה בטור ובשולחן ערוך בהלכות כתובות כבהלכות צדקה.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה מדברי הרא"ש (כתובות פרק ה סימן לד) שכתב דבשביל 'מעט ממון' – לא תניח מלידת עיניה' באחר:

"וחזינא במשנה כי אמרה טמאה אני לך ונטולה אני מן היהודים כופין אותה להיות תחתיו ומשמשו אף על גב דלפי דבריה אסורה לו משום דחשו שמא נתנה עיניה באחר כל שכן הכא דבשביל מעט ממון של כתובה שהיא מפסדת לא תניח מלידת עיניה."

ואילו מחשש הפסד ממון כשיעור פרנסה לשנה, מסתבר שרוב הנשים תירתענה מלתת עיניהן באחר.

ובאמת טעמו של הרא"ש צריך עיון לכאורה, לפי שגם בהניח ששיעור כתובה הוא כשיעור פרנסה לשנה, מכל מקום אם אותו שנתנה עיניה בו יוכל לפרנסה כמו הראשון, הרי לא הפסידה כלום, ואם כן מדוע תלה הרא"ש את הדבר ב"מעט ממון שהיא מפסדת", הא גם בממון הרבה לא אכפת לה, כי השני יפרנס אותה גם כן. ואפשר שזו באמת כוונת הרא"ש, שגם מלוא שיעור כתובה של זמן חז"ל, לגבי מה שחושבת לקבל מאותו שנתנה עיניה בו, למילתא זוטרתא ייחשב. שוב ראיתי בדברי הרא"ש גופא, שכתב לעיל מינה "שתתן עיניה **בבעל ממון**". נמצא שבאמת אין מדברי הרא"ש ראיה שבזמנו כבר ירד ערך הכתובה, ודלא כמו שכתב אב בית הדין.

אכן מדברי הריב"ש (סימן קנג) שכתב להדיא "שיעורו בעני", משמע להדיא כמו שכתבנו דכעין "מקולי כתובה שנו כאן" לשער בעני, ואין הדבר כהלכה למשה מסיני לתת לה כדי פרנסת שנה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הריב"ש לא 'עדכן' את מחיר הכתובה אחר שהביא דברי השואל שהוקשה לו:

"איך תקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אישה, והם אמרו 'כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה', והלא אפילו עני שבישראל, כשיהיה לו קטטה עם אשתו, תהא קלה בעיניו להוציאה בדבר מועט כזה?"

ועצם הדבר שלא 'עדכן' מראה דלא כמו שכתבו האגרות משה (אכן העזר חלק ד סימנים צב-צג) והגרי"ש אלישיב זצ"ל שהובא בשו"ת ישיב משה (טורצקי עמוד קצב) – שאת דבריהם הביא אב בית הדין בדבריו, דאם איתא, היה הריב"ש משיב לשואל שאכן גם בזמננו יש לשער את הכתובה בשיעור פרנסה לשנה. אלא ודאי, מדברי הריב"ש חזינן שגם היום יש לתת 'עיקר כתובה' כשיעור הכסף שנקבע בשולחן ערוך ותו לא, ושהוא שיעור "עני שבישראל".

לפי זה, אילו בנידון דידן הייתה האישה זכאית לעיקר כתובה, הרי שכיוון שהצדדים הם יוצאי עדות אשכנז, היה צריך לברר מחיר תשע מאות ושישים גרם כסף נכון ליום התשלום, וזה בלבד ייתן לה – גם אם אין בו כדי שווי שנים עשר אלף ש"ח, אלא שכאמור כלל אין האישה זכאית בנידון דידן לעיקר כתובה כפי שביארנו.

ומה שכתב אב בית הדין עוד (בדיבור המתחיל "ואמנם יש מן האחרונים"), שיש אחרונים שהחמירו שלא לעדכן הכתובה לשיעור ערך פרנסה לשנה, וזה משום ש"מנהג כל המדינות להוסיף" (כלשון מרדכי הביא דבריו יד אהרן סימן ק ס"ק נב) ושכך כתב מהרי"ק (שורש קיד) שבלא התוספת לא היה צורך לכתוב כתובה שהרי תנאי בית דין הוא, וכיוון שבלאו הכי מוסיפין, לכן אין להגדיל הכתובה להתאימה לערך פרנסת שנה של אותו הזמן (כך הבנתי שזו כוונת דעה א), וכתב אב בית הדין לדייק מזה וזו לשונו: "ולפי זה בנידון דידן שאין האישה זכאית לתוספת, יש מקום להכריע בזה כדברי האחרונים הנ"ל שיש לגבות מהבעל סכום פרנסה לשנה".

ולעניות דעתי הדבר תמוה, שנמצאת חוטאת נשכרת וקלקלתה תקנתה, שאילו לא מרדה היה עיקר הכתובה מחושב לפי משקל הכסף הנקוב בשולחן ערוך, וכעת שמרדה בו והפסידה מחמת מרדה את התוספת, יצטרך הבעל 'לעדכן' את ערך עיקר הכתובה, שלפעמים ישתווה או יעלה על ערך תוספת הכתובה לו הייתה זכאית לה. ובפרט בנידון דידן שניכר הדבר לכאורה שעיקבה את הגט כטכסיס, כדי לאלצו לתבוע גירושין במטרה להוציא ממנו דמי הכתובה, פשוט שלא נכון לדייק מדברי אותם האחרונים להחמיר על הבעל דנידוננו.

ג. לעניין מה שכתב שאילו היו מקיימים 'הכרזות והתראות' הייתה מפסידה כתובתה אך הללו לא קוימו בה

ומה שכתב עוד דאילו היו מקיימים בה הכרזות והתראות הייתה מפסידה את כל כתובתה, אלא שבמקרה דנן, לפתע, תבע אף הבעל גירושין, ובמקרה חריג זה חידש לנו רבנו ירוחם שהדין השתנה – הנה מפסק הדין הראשון של בית הדין עולה ברור שהוחלט שהאישה הפסידה בפועל כל כתובתה, כולל "עיקר כתובה", אף על פי שלא קיימו בה התראות והכרזות.

והוא מהטעם שכתבו הפוסקים, שבזמננו כבר אין נוהגים בסדר ההכרזות המבואר בשולחן ערוך, אלא עצם הדיונים בבית הדין מהווים התראה והכרזה, דהנה בספר תורות אמת (סימן עז סעיף ב) לאדוננו מורנו זקני הגאון הקדוש רבי רפאל בירדוגו זלה"ה כתב שבזמננו כבר לא נוהגים בהכרזות, לפי שמה שנאמר בש"ס בעניין הכרזות והתראות אינו אלא על דרך עצה טובה, והכול לפי ראות עיני בית הדין. ולכן חכמי הדורות ראו שלפי מקומם וזמנם כבר אין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדבר ראוי ומכובד להכריז בבית הכנסת על אישה נקלית ופחותה, וזהו טורח גדול לבית הדין לעשות כן, "שהכרוז הוא על דבר נכבד שיעשוהו השומעים" עיין שם.

ועיין עוד באוצר הפוסקים (סימן עז כרך כא דף עה) שהביאו דברי הפוסקים שמדבריהם עולה בין היתר שכל הנעשה ונכתב ונאמר בבית הדין מהווה התראה והכרזה, ומכללם התורות אמת הנ"ל, והביאו כמה ספרי שו"ת שהעתיקו דבריו עיין שם.

עוד הביאו שו"ת ריב"ם שנייטוך (סימן ב) שכתב כן מטעם: "שהוא דבר יקר וכבד מאוד בזמנינו מפאת המלכות והערכאות", ומטעם זה עצמו הביאו שכתב בשו"ת שואל ונשאל (חלק ו סימן ע): שלא נהגו בתונים בהכרזות. ובשם בפסקי הלכות יד דוד (פרק יד מאישות ה סוף אות צד) מטעם: "שאינן לעשות מעשה בהכרזות בזמן הזה שעל ידי זה תתבייש ויכול להיות שתצא לתרבות רעה."

ועיין עוד בפסק דינו של הגאון רבי בצלאל זולטי שבפד"ר, שהובא באוצר הפוסקים (שם ס"ק לה אות ה) וכך כתב בשם תפארת אדם (אסטרייכר, חלק א סימן פט): "בזה הזמן לא נהגו בהכרזה, ורק התראה אשר בית דין מתרין בה היא במקום ההכרזה." וכתב שכבר כתב כך בהגהות מיימוניות (פרק יד מאישות אות ל בשם רבנו שמחה): "לא משהינן לה גיטא בזמן הזה ואין מכריזין עליה ארבע שבתות."

ובשם מנחת הקומץ (חלק א סימן קב) כתבו עוד (שם): "שבמקומות קטנים, על ידי ההתראות מתפרסם הדבר והווי כהכרזה." ומינה, נראה לפי עניות דעתי דבזמננו גם כן שהומצאה תקשורת בין אישית דיגיטלית עם תפוצה לכל חברי הזוג ומכריהם, נחשב הדבר כהכרזה, והיינו דאמרי אינשי דבזמננו "כל העולם הוא כפר גלובלי".

והביאו עוד (שם) דברי העזר משפט (הגר"א גולדשמידט) שבפד"ר (כרך ו עמוד 325) שהסתפק בדבר, אם קביעת בית הדין שהאישה מורדת, יכולה לבוא במקום תקנות חז"ל להכריז ולהתרות, אלא שבהמשך (עמוד 339) כתבו "גם אם נניח שפסק דין דינו כהכרזה" [...].

ומה שכתב שם עוד בעזר משפט (הביא דבריו בפד"ר שם עמוד 339) "היאך יכול פסק דין להוות גם שתי התראות והמלכות", לפי עניות דעתי יש לומר דבזמננו גם כן שבדרך כלל תיקי מורדת נפרסים על פני דיונים רבים אשר במהלכם מנסים הדיינים להציע ולשכנע רבות לשלום בית, השכנועים הווי שפיר כהמלכות והתראות. ועוד, שאכן השתנו הטבעים ממה שהיה בזמן חז"ל, שתופעת הגירושין הייתה נדירה, ובנקל הייתה אישה חוזרת לבעלה על ידי המלכה והתראה. מה שאין כן בזמנינו שעינינו הרואות שתופעת הגירושין היא בגדר 'מגפה' וכמעט אין משפחה אשר אין שם גירושין במעגל הקרוב או הרחוק, והמלכה כבזמן חז"ל לא תועיל ולא תציל, אלא רק תגרום לזילותא דבי דינא. על זה כבר השרישנו חז"ל "כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע", ועוד על משקל האמור במסכת סוטה (מז ע"א) "משרבו [...]. פסקו המים המרים".

וכיוצא בזה כתב בשו"ת הרא"ש (כלל מג סימן ח) הובא ביתה יוסף (אבן העזר סימן עז) לעניין כפיית הבעל במורדת דמאיס עלי, וזו לשונו:

"ועוד אני אומר שהגאונים שתקנו תקנה, תקנוה לפי הדור ההוא שהיה נראה להם לפי צורך השעה בשביל בנות ישראל. והאידנא נראה העניין בהיפך, בנות ישראל בדור הזה שחצניות הן. אם תוכל האישה להפקיע את עצמה מתחת בעלה באומרת לא בעינא ליה, לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תחת בעלה, ויתנו עיניהן באחר וימרדו בבעליהן, על כן טוב להרחיק הכפייה.”

ומאי דמספקא ליה לעזר משפט פשיטא ליה לגאון רבי בצלאל ז'ולטי (בפד"ר הנ"ל עמוד 36) שכתב: "וזה פשוט שפסק דין של בית הדין היא הכרזה שהיא מורדת."

לאור האמור, בהא סליקנא ובהא נחיתנא, שיש לפסוק:

תביעת האישה לתשלום כתובתה נדחית.

ד. תשובה להערות אב בית הדין על האמור

והנה כתב לנו חברנו כבוד אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג שליט"א הערות על דברינו, כאשר כמה הערות סובבות על ציר אחד והוא שפסק דין קמא ניתן בטעות כי לא ידעו בית הדין שגם הבעל תבע גירושין ואילו ידעו זאת היו קובעים ששניהם מורדים זה על זה. וכבר השבנו על זה שכיוון שעבר זמן רב מהדיון עד שתבע, אין זה בכלל מורדים זה על זה, שהרי קודם תבעה היא, ורק אחר כך תבע הוא.

ועל כך העיר עוד שרבנו ירוחם דיבר בכל גונו, והיינו גם כשהאישה תבעה תחילה ושכך כתב בספר נתיבות משפט שלא בכדי הקדים רבנו ירוחם את דברי האישה לתשובתו של הבעל וכו'.

הנה לא מצאתי דברים אלו בנתיבות משפט. ועל כל פנים גם לולא דברי נתיבות משפט המצוטטים, פשוט שעל כך מדבר רבנו ירוחם, אלא שכוונתו כמו שכתבנו שצריך שהתביעה תהיה הדדית, ולא שתהיה בו ביום ותוך כדי דיבור, אלא שלא ייודע מי התחיל את המרידה בפועל וגרם גם לשני למרוד, אף שכאשר הם באים בפנינו היא אומרת תחילה "לא בעינא ליה" והוא משיב "אנא נמי לא בעינא לך" שאין זה מגלה מי גרם.

אבל כשידוע מי האשם ובפרט בנידון דידן שכבר הוגשה תביעה חד-צדדית ונשמעו טענות חד-צדדיות כשהבעל דורש לאורך כל הדיון רק שלום בית ואומר שהוא 'המוס' מהתביעה שנחתה עליו 'כרעם ביום בהיר', ועברו כשמונה חדשים עד שהבעל נאלץ לתבוע אף הוא גירושין – לא בזה דיבר רבנו ירוחם.

ומה שהעיר עוד שהצדדים היו פרודים שנתיים וחצי ואף תביעת האישה הוגשה זמן רב לאחר תחילת הפירוד וכו' [ואם כן כבר קודם היו מורדים זה על זה]. **הן אמת** שכך הדבר, אך **מכל מקום** אחר שנודעה החטאת בהודאת האישה בכתב ידה, מצטרף הפירוד הארוך לנמק מדוע כמי שאשתו מרדה בו זמן רב כל כך, אין לבוא אליו בטענה אם אחר הדברים האלה נאלץ לתבוע גירושין ולהחשיבו אף הוא כמורד.

ומה שהעיר עוד על דברינו, שכתבנו שנראה שהאישה עיכבה את הגט, והעיר על זה שאדרבה היא הייתה נחרצת להתגרש ורק בגלל פסק הדין לא התבצעו הגירושין, כוונתנו כמו שכתבתי לעיל.

ונבאר עוד, שיש לשער שלאחר הדיון בתביעת האישה ולאחר שהודה בא כוחה שאין לה הוכחות, חזרו הצדדים הביתה וכל אחד התבצר בעמדתו, זה רוצה שלום בית וזו רוצה גט וכתובה. ונמשך הדבר זמן מה, עד שהבעל כבר לא יכול לסבול את מצב עגינותו, והציע לאישה להחליט או שלום בית או ולחילופין להתגרש, ולהמתין לפסק בית הדין לעניין הכתובה. ונראה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבשלב זה קבלה האישה עצה להשיב בשלילה ולעכב את הגט עד שיתבע גם הבעל גירושין כדי ליצור "עילה" לתביעת כתובה, מה שאכן נעשה. ומה שהביא להשערה זו היא דווקא התפנית הפתאומית שהבעל פתח תיק מצדו לתבוע גירושין, והלא אם בגט הוא חפץ, האישה רצתה זאת הרבה לפניו, ומה לו לשלם אגרה ולפתוח בתביעה משלו, יבואו לבית הדין וייתן גט על יסוד תיק תביעה שלה? אלא יש לשער שכך התגלגלו הדברים כפי שכתבנו, שבשלב הזה היא עיכבה את הגט כטקטיקה לתביעה מחודשת של הכתובה, ומשכבר לא יכול היה לסבול, תבע גירושין בעצמו.

ולעניין שיעור עיקר כתובה, חזר בהערותיו על מה שכתב, וכבר כתבנו הנראה לעניות דעתי בזה.

לסיכום

הנה בנידון דידן יש לדון אם חלו על האישה דיני מורדת וממילא הפסידה גם עיקר כתובתה בטרם הגיש הבעל תביעת גירושין, או שדינם כמורדים זה על זה. ואם תמצי לומר שנחשבים כמורדים זה על זה אם חייב בעיקר כתובתה.

והנה מצד אחד, הבעל מעולם לא תבע בפירוש להכריז על אשתו כמורדת ולהפסידה כתובתה, אלא תחילה דרש שלום בית, ולבסוף תבע גירושין, אלא שבינתיים, כראות בית הדין שאין הוכחות לטענותיה, החליטו שאינו חייב בכתובתה, ואינו חייב לגרשה מחוסר הוכחות.

ואם כן יש לומר שכיוון שלא נעשו בה דיני מורדת, אין להפסידה ללא התראה והכרזה (מה גם שתבעה כתובתה ונחשבת לכאורה כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה שטעונה משפטי המורדת), ובפרט שבסופו של דבר גם הבעל תבע גירושין ואולי בזה גילה סופו על תחילתו שגם הוא היה חפץ בגירושין, וממילא דינם כמורדים זה על זה ולכאורה יש לומר שבזה הנוהג הוא לפסוק שלא הפסידה עיקר כתובתה על פי רבנו ירוחם.

אולם כד דייקנין נראה שמכמה טעמים יש לפסוק שאין לה גם לא עיקר כתובתה:

חדא, שכבר יש פסק דין חלוט שכבר לא ניתן לערער עליו לפי התקנות, לפיו הפסידה כל כתובתה, ובי דינא בתר בי דינא לא דייקי. ועד היום לא חזרה בה ממרדה עד שהתגרשו. ולא עוד אלא שגם לאחר שבית הדין חייבוהו לגרש לאחר שתבע גירושין, לא חזרו בהם ממה שפטרו אותו מכתובתה. ומה שלא תבע להכריז עליה כמורדת, עיין פד"ר (כרך יד עמוד 25) שכאשר דרש שלום בית ולפטרו מכתובתה הוי כתביעה למורדת.

ומה שגם הוא תבע גירושין, אינו משנה דבר בנידון דידן, שהרי לא תבע אלא לאחר זמן רב שכבר התקיים דיון במרידתה. ואף שהדיינים לא כתבו את החלטתם אלא לאחר שהגיש את תביעתו, מכל מקום אין לומר שאילו ידעו שתבע אף הוא גירושין היה הדבר משנה את החלטתם, אלא – וכפי שאכן יש להסיק מפסקם השני שלא החליטו לחייבו בכתובתה משום זה – היו בכל זאת פוטרים אותו, מכיוון שכבר התקיים דיון על מרידתה ואילו פסקו אז, היו פוטרים אותו. ואין נפקא מינה מזה שהם לא הספיקו להוציא את החלטתם אלא לאחר שמונה חודשים מהדיון. ומדוקדק מדברי רבנו ירוחם שרק במורדים זה על זה יחד הם נקראים מורדים זה על זה ולא כבנידון דידן.

ולגופו של עניין יש לומר שעל פי הנתונים שלפנינו, מסתבר שדברי הבעל נכונים וניכרים דברי אמת, וזאת ממה שהאישה עצמה כתבה בכתב ידה את מגרעותיה ומעלותיה של הבעל,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והדברים תומכים בגרסת הבעל, וכן עולה מנייר העמדה שכתב הבעל שהתחלפו היוצרות ונאלץ לשמש כ'עקר בית' וכו' כאמור לעיל.

לאור הנ"ל מתבאר שמאסה בו עד כדי דרישת גירושין, ופסק קמא דבית דין קמא הוא התראתה. ובלאו הכי בזמנינו שממנה האישה עורך דין, חזקה שהסביר לה שאם תמצא מורדת, היא תפסיד כתובתה. ואף על פי כן המשיכה במרדה ותבעה ואף קיבלה גירושין. ובלאו הכי התבאר שיש פוסקים שאין צריך התראה במאס עלי, ושכן דעת השולחן ערוך. ולא יהא אלא ספק, המוציא מחברו עליו הראיה.

ועל עצם הגדרתה כמורדת דמאס עלי כשתבעה כתובתה, הנה רבו הפוסקים הסוברים שעצם מה שתבעה גירושין הוויא בזה כמורדת דמאס עלי, ולא אמרו שהתובעת כתובתה דינה כבעינא ליה ומצערנא ליה שצריכה התראות הכרזה והמלכות, אלא בשאינה רוצה להתגרש ומעמידה את הכתובה כמחסום לגירושין, לא כן כשבאמת רוצה להתגרש אלא שסוברת בטעות שזכאית היא לכתובתה, ולו יתברר לה שאיננה זכאית, תסכים להתגרש בלי כתובה, שפיר דינה כאומרת מאס עלי. וכן דעת החזון איש שכל שיש רגליים לדבר וניכרים הדברים שהוא מאוס עליה, אף אם תובעת כתובתה, לא הפסידה דין מאס עלי. ועוד שלחובתה נחשבת כמאס עלי גם בתובעת כתובה. ועוד שהרא"ש פליג על הר"ן וסבירא ליה שגם בתובעת כתובתה, נקראת מורדת דמאס עלי. ונראה שגם רבנו ירוחם הכי סבירא ליה, ובכל הספקות ומחלוקות הפוסקים בזה, יוכל הבעל לטעון קים לי כי הוא המוחזק וכמו שהוכיח ביביע אומר מש"ס מפורש.

ועוד, שבנדוננו שכבר דנו ברכוש בבית המשפט ביזמת האישה, ורק משראתה האישה שצעקה שם ואין מושיע לה החליטה לנסות כוחה בבית הדין, הרי גילתה האישה דעתה שאיננה מושפעת מחוקי חז"ל ותקנותיהם, אם כן מה בצע נושיט וניתן לה את התקנות כקרב הצלה כשנזח לה הדבר, אף בניגוד לכוונה שיצקו בהן חז"ל. ועיין חושן משפט (סימן כו סעיף א בהגה).

ועוד שלטענת הבעל שהאישה העלימה רכוש בתביעתה בבית המשפט, נמצא שאילו תבעה את הרכוש בבית הדין, היה יכול בית הדין לבדוק את הטענות ואפשר שהיה הבעל נפטר מכתובתה מחמת ההעלמות.

(ועוד כתבנו לא להלכה, שנראה שגם אילו החשבנו אותם כמורדים זה על זה, אפשר שגם לרבנו ירוחם, לאחר שנים עשר חודש נפטר גם כן מעיקר כתובה כאשר מחייבים אותו לגרש. ולא חייבו בעיקר כתובה אלא כשמסכימה האישה להתגרש מיד. וכאן הרי בית הדין כתבו שהמצב השתנה ממה שהיה לפני שנה, היינו שנים עשר חודש, ומחייבים אותו לגרש. והנתיבות משפט השווה את הרשב"א לרבנו ירוחם ולא הזכיר שחייב לה אלא נכסי צאן ברזל ובתשובת הרשב"א מפורש שהפסידה גם את עיקר הכתובה. ובנידון דידן אי אפשר לדעת מה הם נכסי צאן ברזל, ואם בכלל הכניסה לו נכסים, ואם נותר מהם דבר. ועל כל פנים גם למאי דנהוג לחייב הבעל בעיקר כתובה במורדין זה על זה על פי רבנו ירוחם, הרי כתבנו שבנדוננו לא נקראים מורדים זה על זה).

עוד ביארנו שדברי רבנו ירוחם הם רק מהתקנה, ולא מדינא דכופין על מדת סדום.

וכל ספקות שאתה מסתפק בזה, וככל שיש מחלוקות בין הפוסקים – המוציא מחברו עליו הראיה וטעין שפיר קים לי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תשובתה להערות נוספות של אב בית הדין

ולאחר כל הנ"ל, כבוד חברנו אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג שליט"א העלה בשנית כמה הערות על דברינו, והנני להשיב בסייעתא דשמיא על סדר דבריו:

א. באות א' כתב וזה תורף דבריו: **לפי הטענות שהעלתה האישה, מדובר במורדת ד' בעינא ליה ומצערנא ליה' ולא במורדת ד' מאיס עלי'.** זאת על פי הגדרת המאירי (כתובת סג ע"ב) ש'מאיס עלי' היינו שאומרת שלעולם אינה נזקקת לו – ש"אין כאן עוד תוחלת [...] שאינה יכולה לכופף את טבעה", "שאף אנו מכירין בו שהוא ראוי לימאס מחמת רוב פחיתותו והפסד ענייניו". ואילו 'בעינא ליה ומצערנא ליה' היינו שמורדת לא מתוך מיאוס, אלא מתוך כעס שיש לה עליו "מפני שהכני או קללני או ביזה או מפזר ממונו בהוצאה שלא לצורך, ומאחר שאין זה אלא מתוך הכעס, אף התועלת מצוי בתיקונה". ולפי זה בנידון דידן שהאישה מנתה עשר עילות בכתב תביעתה לגירושין שהם בצלמן וכדמותן של עילות בעינא ליה ומצערנא ליה שמנה המאירי – חמש טענות ממוניות כעין מה שכתב המאירי שמפזר ממונו שלא לצורך, ועוד חמש על אלימות, ביזיונות ומרידה וכו' – לכן נחשבת כבעינא ליה ומצערנא ליה. עד כאן תורף דבריו.

וגם כאן אני תמה שכבוד חברנו הרה"ג שליט"א העלים עיניו מהראיות היחידות שיש לנו בתיק, היכולות להאיר את עיני בית הדין לבור את הבר מהתבן, והן כתב ידה של האישה שבו היא שוטחת את מעלות בעלה לצד מגרעותיה באופן המסביר היטב שאכן לא היה ראוי שתכעס עליו, ולאיש אשר אלה לו – לא ייתכן שיבזה את הוריה ויקלל ויהיה אלים וימרוד מתשמיש וכו'.

וכן לעניין הטענות הממוניות – הרי הודתה שהוא עקר הבית, ולא ניתנה לו אפשרות להביא פרנסה כי היה עסוק עם ילדיו שאותם הזניחה לטובת הקריירה. הוא לא יכול להצליח גם כ'שר הפנים' וגם כ'שר החוץ' ומכאן כישלונותיו בענייני ממון גם אם נניח שאמרה אמת. וזה מתיישב יפה עם דף 'מעגל השוטים' שבו תינה את צערו על שאיננו יכול לצאת ולעבוד כרצונו. הכול מוסבר כפתור ופרח.

מעתה, טענות האישה שהיכה וקילל וביזה וכו' – יש לקחת אותן 'בערבון מוגבל' לא רק משום שבהיותה מיוצגת, היא מקבלת ייעוץ לטעון כל דבר שיוביל אותה להשגת מטרתה האולטימטיבית – הגירושין, אלא שהיא עצמה עורכת דין במקצועה, ולבטח יודעת מה לטעון. והנייר סובל הכול. אך מה נעשה וכתב ידה שאותו כתבה בתום לב מכחיש את כתב תביעתה, ובו ראוי לתת אמון יותר מטענות הנכתבות בכתב תביעה והנאמרות בבית הדין לאחר 'הכנה' מתאימה.

ונצטט שוב מדבריה היא עליו:

"[...] תחזוקה של הבית והגינה, עושה מה שאת רוצה מבחינת בילויים, ולא עושה מה שהוא רוצה (תערוכה), משקיע המון זמן ומאמץ בכל הקשור לבית, גינה, ילדים (ניקיון, בישול, כביסה), מקבל יחס שכל אחד אחר היה עוזב, נותן לי לנסוע בימי שישי להורים, מכבד, שומר אמונים, אבא טוב, פדנט, מפרגן כלפי חוץ בנושאים מסוימים, משתף."

האם איש כזה יכול גם להיות מכה ומבזה וכו'? האם אישה שמודה שמול מעלליה (חסרת סבלנות, עצבנית, תוקפנית, מזלזלת, לא מעריכה, לא מכבדת, מקטינה – מקניטה?, יודעת יותר טוב – דעתנית,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מתוסכלת, "מכבסת כביסה" בחוץ, ביקורתית, המשך הקשר 'בסימן שאלה', פוגעת בזדון) 'כל אדם נורמלי היה קם ועזוב', יכולה לטעון את שטענה עליו? ובשלמא לו טענה שרק בשנים האחרונות חל בו שינוי לרעה, היה עוד ניתן איכשהו לנסות ולהסביר את הדברים, אך מעיון בכתב התביעה עולה כי באותו הזמן (שנת 2010) הנקוב בכתב ידה, היא טוענת את ההיפך הגמור בכתב תביעתה.

לאור כל זה מובן שיש יסוד להאמין לדברי הבעל שכתב כי האישה, עוד מראשית הנישואין הייתה מורדת בטענה שאוהבת גברים מסוג אחר, וכוונתו לומר שמלכתחילה היה מאוס עליה בשל כך, וכשהשיגה קריירה על גבו ועל גב ילדיה, 'ויקל גבירה בעיניה' עוד יותר כי היא יוצאת ופוגשת את אנשי הקריירה והעולם הגדול ומבלה בהיכלי השן והמשפט, והוא מחתל תינוקות, עושה 'ספונג'ה' ושוטף כלים... ומה תעשה האישה ולא תמאס? מכוח תמונה ברורה זו שהצטיירה בעינינו, נראה לנו בסעייתא דשמיא שבפנינו טוענת "דמאס עלי" חרף טענותיה שנאמרו בבית הדין.

לפי זה, יש לומר שדברי המאירי הם לבאר את הגדרת הבסיס של סוגי המורדת כי אכן באופן בסיסי יש לחלק בין מואסת לבין כועסת. אך בית הדין צריך ללמוד את התיק ולראות את המכלול ולא להסתפק בטענות היבשות המושמעות בפניו, שכל עורך דין מתחיל יודע לבחור ולהציג כדי להרשים כרצונו את בית הדין. דברי המאירי 'טובים' במקרה בו בית הדין משוכנע כי הדברים הם אכן ספונטניים ואמתיים.

מלבד זאת, מה נענה לדברי מהר"ם מרוטנבורג שהביא דבריו הרמ"א (סימן עז סעיף ג) שכתב שהטוענת מאיס עלי באמתלה מבוררת שהוא מכלה ממונו ואינו הולך בדרך ישרה, דנין בו דינא דמתיבתא [...] – הרי שגם טענות כמותן שהמאירי מייחס ל'בעינא ליה ומצערנא ליה', מהר"ם מייחסן ל'מאיס עלי'. ואם כן ממה נפשך: או שנאמר שמהר"ם חולק על המאירי, והרי מהר"ם היה פוסק מובהק יותר מהמאירי, או שנאמר שגם מה שהכניס המאירי תחת הגדרה של 'בעינא ליה ומצערנא ליה', היינו כשהעניין 'בתחילת הדרך', אבל אם התמיד בדברים הנ"ל – אף שתחילה רק הכעיסוה והייתה מוכנה להמשיך לחיות אתו אלא שגם רצתה לקנסו עליהם במרידתה, הנה כאשר הוא שב ומתמיד באותם הדברים המכעיסים, סוף שהם גם ממאיסים, שהוא נמאס עליה מחמת אותם הדברים עצמם. ואם כן גם לו יהיבנא שטענת האישה על הבעל בנידון דידן היא אמת וכל עשר העילות שמנתה הן אמת צרופה, מכל מקום אין להסיק מדברי המאירי שלעולם תיחשב כ'בעינא ליה ומצערנא ליה' מחמת שטענה עליו טענות אלו, שהרי אם התמיד בהם כדבריה במשך כמה שנים, לסוף היא מאסה בו מחמתם, והראיה שהיא תבעה גירושין והתמידה בתביעתה גם כשהבינה מבית הדין ואף מבא כוחה שהודה שאין לו הוכחות, שסיכוייה לקבל כתובה שואפים לאפס, וגם לאחר שיצאה החלטת בית הדין שהבעל פטור מכתובתה, שהייתה צריכה לשמש עבורה כאזהרה והתראה שתפסיד כתובתה, בכל זאת לא חזרה בה והלכה עד הסוף שהוא השגת גט.

כבר הבאנו לעיל דברי הפוסקים שכל שתובעת גירושין נחשבת כאומרת מאיס עלי ולא משנה מה היא טוענת והבאנו דברי החזון איש שהדבר מסור לשיקול בית הדין, שגם אם תובעת כתובה, מכל מקום אם נראה לבית הדין שמאסה בו דינה כמאיס עלי.

ומכל הנימוקים שכתבנו, ומהראיות שבידינו – כתב היד וכו' עלה בידינו שאכן בפנינו מורדת ד'מאיס עלי' לכל משפטיה ודיניה, שלרוב הפוסקים אין צריך התראה והפסידה כתובתה מיד ללא צורך במשפטי המורדת, מה גם לזוג שבפנינו דדיינינן להו בדינא דמתיבתא. ומה שבעלה תבע אחר כך גירושין אינו גורע ממנה דין מורדת שהפסידה כתובתה. ובכל הספקות (הרחוקות) שנסתפק, הבעל מוחזק ויוכל לטעון קים לי, דגדולה חזקה, היא חזקת ממון. וגם על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הספק אם יוצאי אשכנז יכולים לטעון קים לי נגד הרמ"א (וכבר הבאנו דברי המנחת יצחק שכתב כן בשם כמה אחרונים) יוכל הבעל לטעון: "קים לי כמאן דאמר טוענים קים לי". ולאמור, אכן כל דברינו בביאור דברי רבנו ירוחם היו רק לרווחא דמילתא, בבחינת דרוש וקבל שכר, אך לא נדרשו לדיוננו באשר ברור הדבר שרק האישה מרדה תחילה, ותביעת הבעל לגירושין שבאה מאוחר יותר לא הפכה אותם ל"מורדים זה על זה".

ב. כתב (אות ב) שמורדת אינה מפסדת עיקר כתובתה בלא הכרזה, בלי קשר לדיונו דרבנו ירוחם, כלומר שגם כשמרדה לבדה אינה מפסידה עיקר כתובה לעולם אלא לאחר הכרזה ויתר משפטי המורדת, ולא חידש רבנו ירוחם אלא שבזו – שגם בעלה אינו רוצה אותה, והם מורדים זה על זה – אין מקום להכרזות, שהרי אלו לא נועדו אלא לאלצה לשוב לבעלה, והרי אינו רוצה בה. וכשאינן הכרזות – לא הפסידה את עיקר כתובתה, עד כאן תוכן דבריו.

הנה כל זה לשיטתו שהעלה שנידון דידן הוא נדון ד'בעינא ליה ומצערנא ליה' שצריכה למשפטי המורדת, אבל למה שביארנו את הנראה לעניות דעתנו שכאן נחשבת ל'מאיס עלי', הרי ברור מכל הפוסקים – בין למרן השולחן ערוך, בין לדינא דמתיבתא, בין להרמ"א (כפי שהעיר עליו הבית שמואל) – שאין צריך ב'מאיס עלי' שום משפטי מורדת אלא מפסידה מיד כל כתובתה פרט לנדונייתה כמפורט בשולחן ערוך. ובביאור הגר"א הערה מקור השולחן ערוך שכתב דבטוענת מאיס עלי אין לה כתובה כלל, מרש"י (כתובות סג ע"ב) שכתב וזו לשונו: "אבל אמרה מאיס עלי – לא הוא ולא כתובתו בעינא. לא כייפינן לה – להשהותה, אלא נותן לה גט ויוצאה בלא כתובתה." ופשוטו כמשמעו, שאילו כוונתו שהוא חייב לתת לה גם עיקר כתובה, ויוצאה בלא כתובתה היינו בלא תוספת כתובתה, מלבד שהיה לו לפרט, זאת ועוד דקיימא לן (ריש פרק אף על פי) שתנאי כתובה ככתובה ונפקא מינה למורדת, ועוד שכיוון שטרח לומר מה הוא נותן לה ופירט הגט היה לו לפרט שנותן לה עוד דבר אחד והוא: עיקר כתובה. ועיין פד"ר (כרך יא עמוד 255, וכרך יד עמוד 25 והלאה).

וכעת מצאתי פסק דין מקיף בעניין זה מכבוד ידידנו הגר"י רבינוביץ שליט"א חבר בית הדין אשדוד שנדפס בקובץ בית יצחק שעל יד אוצר הפוסקים, בו הביא שיטות הפוסקים ראשונים ואחרונים בזה, אם מורדת דמאיס עלי מפסידה עיקר כתובה ואם צריכה התראה ושהייה, והעיקר שגם זה לא פלט ממחלוקת, ולרוב הפוסקים אין לה עיקר כתובה, אי משום קנס, ואי משום שמחלה עיין שם. וראויים במיוחד לציון דברי הבית יעקב (סימן עז סעיף ד) שהביא שם, שהביא ראיה מהגמרא ביבמות ובנדרים נגד הסוברים שמורדת דמאיס עלי מקבלת עיקר כתובה, מן הטעם שהרי לא שייך בה טעמא דשלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולא על כיוצא בזה תיקנו כתובה, ושלפי זה מה שכתב הר"ן שמקבלת עיקר כתובתה היינו דווקא כשחזרה בה ממרדה, עד כאן תוכן דבריו.

ג. כתב (אות ג) שגם כיום שאין טעם לעשות הכרזות בבתי כנסיות, שהרי חלק גדול מהציבור המתדיין אינו מבקר בהם לדאבון הלב, מכל מקום חובה להכריז ארבע שבתות זו אחר זו בבית הדין שאם תמשיך במרדה תפסיד כתובתה, עד כאן תורף דבריו.

ושוב, זהו לשיטתו שנידונו הוא נידון ד'בעינא ליה ומצערנא ליה'.

אך גם לשיטתו, יש להעיר שבזמננו לכל אורך שנות ישיבתנו על מדין לא ראינו שנוהגים כך בבתי הדין, מעולם לא ראינו ולא שמענו שבית הדין יקבע למורדת ארבעה דיונים רצופים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבוע אחר שבוע כדי להתרות בה שתפסיד כתובתה. ועל כורחך זהו מהטעם שכתבנו לעיל שאין נוהג זה מתאים לדורנו, ועל כן נהגו להסתפק בהודעה בפסק דין שתפסיד כתובתה, וסמכו על כך שנשות זמננו יודעות שמי שהוכרזה כמורדת מפסידה כתובתה, ולאידך גיסא קיימו בנפשם "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע כך מצווה שלא לומר דבר שלא נשמע" שהרי אין נשות הדור הזה מושפעות ממשפטי המורדת כמו שכבר כתבתי לעיל. וכבר כתב הרמב"ם (פרק י משמיטה ויובל הלכה ו) שהקבלה והמעשה הם הם עמודי ההוראה.

ומה שכתב עוד שם להעיר, שבמאיס עלי זכאית לעיקר כתובה מן הדין אלא אם כן מחלה, ושבוזה איירי ברש"י ובשולחן ערוך שפסק כמוהו.

הנה כבר הבאנו לעיל לשון הרשב"א בתשובה (סימן אלף רלה) שכתב שמפסידה עיקר. ואמנם גם שם כתב שאמרה איני חפצה בו ולא בכתובתו, אך יש לומר שבאו לאפוקי שאם תובעת כתובתה דינה כבעינא ליה ומצערנא ליה כשיטת הר"ן, ולא דווקא משום שצריכה למחול כדי להפסיד (וכיוצא בזה ראיתי שכתב ההפלאה).

וגם בזה הקבלה והמעשה הם עמודי ההוראה, והרי מרגלא בפומהון דדייני ישראל ומעשים בכל יום שכל התובעת גירושין ללא הוכחת עילה, מובן מאליה שהפסידה כתובתה על עצם הדבר שתבעה גירושין, ובית הדין אומרים לה זאת כמובן מאליה שאם רוצה להתגרש ואין לה עילה מוכחת, אין לה מקום לתבוע כתובתה.

ומכאן שהטעם שאמרו 'בעינא ליה ומצערנא ליה' הוא דווקא, שאילו אמרה "לא בעינא ליה" הרי הוכיחה בכך שמאסה בו עד כדי שדורשת גירושין ואין משם חזרה, והרי היא מואסת בו באופן המובהק ביותר, שאומרת לו: לך מעמנו! אל תוסף ראות פני! ורק כשאומרת "בעינא ליה" אלא שרוצה 'לקנסו' ו'להענישו' באופן זמני על שעשה לה דברים שהכעיסוה, זוהי הנקראת מורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה'. וזה כדברי התשב"ץ שהבאנו לעיל, וכשיטת כל הפוסקים שכתבו כמו שכתב החזון איש שהדבר תלוי בשיקול דעת של בית הדין שאם רואים שאינה רוצה בו עוד, הרי זו בגדר טוענת מאיס עלי גם אם טענותיה לא מוגדרות כטענות דמאיס עלי.

ד. עוד העיר (שם אות ד) כבוד חברנו אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג שליט"א, **שעיקר הטעם שאין ללמוד מפסק בית דין קמא שהפסידה כתובתה**, אינו משום שלא היה בית הדין מודע לכך שהם מורדים זה על זה, אלא **שגם אם תמצי לומר שהיא הייתה זו שמרדה בו באופן חדיצדדי, מכל מקום הרי לא התקיימו בה משפטי המורדת, ולא זו בלבד אלא שגם בית דין קמא לא קבע שהפסידה כתובתה**, אלא רק שאין לחייב את הבעל בכתובת אשתו מאחר שהיא מעוניינת להתגרש, וכוונתם בזה שכיוון שתביעתה לגירושין נדחתה, אי אפשר לבית הדין לחייבו בגט וכתובה, אך ודאי שלא הפסידה הכתובה אם יגרשנה מרצונו. עד כאן תורף דבריו.

והנה שוב יסוד הערה זו בנוי על כך שעסקינן ב'בעינא ליה ומצערנא ליה', וכבר כתבתי שב'מאיס עלי' אין צריך למשפטי מורדת.

ומה שביאר דבריו שאין הכוונה מחמת שטעה בית הדין לחשוב שרק היא מורדת וכו', במחילת כבוד תורתו לא ירדתי לסוף דעתו בזה, שהרי בעצם חזר וכפל העניין במילות שונות, דמה לי הפסידה כתובתה מה לי שאינו חייב בה, ואם לומר שלא הפסידה אם יגרשנה מרצונו, אם כן הדרינן דהיינו שלא ידעו בית הדין שהספיק אף הוא לתבוע גירושין ונעשו כמורדים זה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על זה, וכבר כתבנו בפנים באורך דחיית זה, והבאנו ראיה מאוסף פסקי דין מהגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל וכו' עיין שם.

ה. מה שהעיר עוד (שם אות ה) על דברינו, שכתבנו שהבעל טען שהבריחה רכוש, שלא שמנו לב להודאת הבעל שהאישה לא קיבלה דבר בבית המשפט וכו'.

הנה אין מהודאתו הנ"ל של הבעל כל סתירה לטענתו שהבריחה רכוש, שהרי כוונתו בטענת הברחה היא, שלדבריו היה לה רכוש נוסף בר איזון שהייתה חייבת להצהיר עליו, והיא לא הצהירה עליו ובכך מנעה ממנו את חלקו המגיע לו לפי חוק יחסי ממון מאותם נכסים שלא הצהירה עליהם לטענתו. אך עם זאת בית המשפט דן ופסק לפי הנתונים שהוצגו בפניו (שלא כללו את הרכוש המוכר דהיינו שלא הוצהר על ידי האישה לטענתו) שאין האישה זכאית לקבל דבר מהרכוש שהוצהר עליו.

ו. ולעניין שיעור מאתיים זוז, חזר על דבריו שהתבסס על שלושה גדולי הדור וכו' ומכל מקום הנראה לעניות דעתי כתבתי בזה, ומשנתנו לא זזה ממקומה.

מכל הנ"ל, נראה שאין לה אפילו עיקר כתובה.

תשובה להערת הרה"ג מרדכי רלב"ג שליט"א

והנה שמעתי מחברי הרה"ג מרדכי רלב"ג שליט"א שמה שהוקשה לו על דברינו הוא שמאחר שהאישה לא הוכיחה שהוא מאוס עליה לפיכך זכאית היא לכתובה, שהרי אנו סומכים על בית הדין שבדקו ואמרו שאין לה עילה – ואף שמנתה עשר עילות, הרי אמרו שלא הוכיחה, ונחשב כאין לה עילה מבוררת. ונהוג מקדמת דנא שרק במצב שיש עילה מבוררת הוא שמפסידה כתובתה. ולפיכך כיוון שהם התרשמו וקבעו כן, אין לנו אלא מה שהם קבעו בראותם את הצדדים, ולפי זה נחשבת כ'בעינא ליה ומצערנא ליה' דחיישינן שמא עיניה נתנה באחר כיוון שאין לה עילה וצריכה למשפטי המורדת והרי לא התקיימו בה.

ואני תמה, שאם סומך חברי הרה"ג שליט"א על ראייתם של בית דין קמא שאין לה עילה, מדוע אינו סומך עליהם במה שקבעו שהבעל פטור מכתובתה.

ועוד, שיסוד דברינו בנוי על כך שבאים להוציא מהמוחזק, וכל שיש ספקות בדבר – כיצד נוציא ממון בקום ועשה? והרי צירפנו דעות פוסקים רבים שהקביעה אם האישה מורדת ד'בעינא ליה ומצערנא ליה או ד'מאיס עלי' תלויה בהתרשמות ושיקול דעתו של בית הדין, והרי מההתרשמות בית הדין קמא עולה בהכרח שהחשיבוה כ'מאיס עלי' שהרי לא תלו הפסד כתובתה במשפטי המורדת. וכתבנו שקביעתם הייתה בצדק לאור הודאת האישה כמו כתב ידה שלא היה בעלה ראוי להיקנס על מעשיו כדרך בעינא ליה ומצערנא ליה, ובהכרח דברים בגו שנמאס עליה מחמת צורת גופו ומצבו הכלכלי וההפסדים הכספיים שגרם להם, לטענתה, שנחשב כ'לא יוצלח' מבחינתה, שראוי להימאס בשל כך כדין "מכלה ממונו" שכתב הרמ"א דהוי 'מאיס באמתלא מבוררת'. אף שמתוך הדברים אנו רואים שלא היה הדבר באשמתו כיוון שהפכה אותו בעל כורחו לעקר בית, מכל מקום כאשר הורגלה להיות היא המוציאה והמביאה והמפרנסת, הוקל גבירה בעיניה, מה גם לשיטתה שהוא אשם בהפסדיו הכספיים, הרי לשיטתה הוא היה בגדר "מכלה ממונו", ומבחינתה יש בידה "אמתלה מבוררת" למאיסותה כמו שכתב שם הרמ"א

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(בסעיף ג בהגה בשם מהר"ם מרוטנבורג), אף שאנו כבית דין הרואים את כל התמונה, אנו מבינים שהיא טענה בהנהגתה, אך אין זה משנה את המציאות שמנקודת ראותה הוא נמאס עליה בפועל ב'אמתלא מבוררת'.

זאת מלבד יתר הפוסקים ובהם מהראשונים המפורסמים שכתבו שעצם הדבר שאישה תובעת גירושין מהוה מרידה ד'מאיס עלי', ודייקי מדקרי ל'בעינא ליה ומצערנא ליה' 'בעינא ליה' יצאה זו שאינה רוצה אותו ואין דעתה מתקררת ב'קנס' שתקנסנו במניעת תשמיש באופן זמני אלא אך ורק בגירושין. ובכהאי גוונא לא חשיב שמא עיניה נתנה באחר.

קנצי למילין שאם זו הטענה, הרי שוברה בצידה, ואין בה כדי להוציא ממון נגד כל הצירופים שצרפנו לפטור את הבעל מכתובתה.

הרב דוד בירדוגו

אני מצטרף לדעת אב בית הדין הרה"ג יוסף גולדברג שליט"א.

הרב מרדכי רלב"ג

הכרעה ופסק דין

פוסקים כדעת הרוב, והבעל חייב לשלם לכתובת אשתו סך שנים־עשר אלף ש"ח.

ניתן ביום כ"א במרחשוון התשע"ז (22.11.2016).

הרב מרדכי רלב"ג

הרב דוד בירדוגו

הרב יוסף גולדברג – אב"ד